

# L'ENSENYAMENT A ULLDECONA: DE LA CRISI DEL 98 A LA GUERRA CIVIL<sup>1</sup>

Per FERRAN GRAU i VERGE  
i M<sup>a</sup> CINTA VISCARRO i GAUXACHS

Promogut per l'alcalde Querol ens vam trobar, a la carpeta 350 del l'Arxiu històric municipal d'Ulldecona<sup>2</sup>, un cens escolar del 15-III-1924 en el qual apareixien 850 xiquets/es nascuts entre el 1912 i el 1918<sup>3</sup>, és a dir en edat d'estar escolaritzats. Tot i aprofundint en la seua lectura vam arribar a esborronar-nos: els dos problemes que havien assenyalat regeneracionistes com Joaquín Costa per a l'Espanya de tombant del segle, que els espanyols sen'anaven a dormir sense sopar i que l'analfabetisme era el pa de cada dia, eren problemes, almenys el segon, també de la Ulldecona de 1924!

Aquesta inquietud ens va portar a l'execució del treball que ara teniu a les vostres mans. En ell s'intenta fer una descripció de l'actuació de les diverses administracions, des de la local a l'estatal -i aquesta ordenació no és debades-, per tal d'arranjar la situació, en el període que va des de la publicació del cens fins a la Guerra civil -hi adjuntem uns antecedents per tal de contextualitzar millor la informació.

De la mateixa manera, hem intentat copsar les vivències que del fenomen escolar en percebien els implicats, mestres i alumnes de la Ulldecona de l'època. El nostre treball acaba, per raons d'espai i temps -i no per altra cosa- en plena guerra civil. Queda en laire la història àmplia de l'ensenyament reglat i no reglat al nostre poble.

Taula 1.  
Cens escolar<sup>4</sup> del 15 de març de 1924<sup>5</sup>

Any de naixement	Total xiquets	No van a l'escola xiquets/xiquetes		Total no hi van
1912	145	38	47	85
1913	141	30	31	61
1914	113	28	23	51
1915	121	29	25	54
1916	131	27	33	60
1917	97	27	24	51
1918	102	33	41	74
	850			436

Fent una lectura ràpida de la taula núm. 1, comprovem que dels 850 xiquets que teòricament haurien d'estar escolaritzats, només ho estan 414, i en resulta un total de 436 no escolaritzats. Aquesta xifra s'ha de matisar doblement: per un costat perquè hi són inclosos els 102 que, a la mateixa llista, tenen una anotació al marge en la qual apareixen com a difunts<sup>6</sup>, i per l'altre perquè és probable que hi estiguen comptabilitzades les 100 o 100 i escaig xiquetes que consta que assisteixen a les monges carmelites<sup>7</sup>. De tota manera serien uns 200 els xiquets i xiquetes que no estarien escolaritzats -el 23,52% del total- (334 si no s'hi comptabilitzen

les alumnes que podrien assistir a les classes privades de les germanes carmelites) resultant una dada prou significativa respecte al grau d'instrucció elemental del nostre poble en època de la Dictadura de Primo de Rivera -en principi sembla que el cens només fa referència al nucli estricte, no als barris. Tot això sense entrar en altres matissacions com seria l'esbrinar quants dels matriculats assistien realment a classe, si assistien durant tot l'any, a quina edat real deixaven d'anar a estudi...

### **De la Llei Moyano a la crisi del 1898**

El programa educatiu d'aquesta època descansava bàsicament en la Reforma de la Llei Moyano de 9 de setembre de 1857, que establia que l'ensenyament primari es dividia en elemental i superior. L'elemental podia ser complet o incomplet, en la mesura que s'impartís, o no, el programa oficial establert. Era obligatori per a tots els xiquets de 6 a 9 anys i gratuït, a les escoles públiques, per a aquelles famílies que la parròquia i l'alcaldia justificaven la manca de recursos. El superior era una ampliació de l'elemental i es cursava entre els 9 i 12 anys, o més. Les matèries eren diferents segons el sexe. Sense entrar en detalls cal dir que les poques xiquetes que anaven a «costura» era precisament per això, perquè sabessen fer bé les tasques pròpies de la condició del seu sexe (de fet, com tots sabem, això ha costat anys d'eliminar-ho del nostre inconscient col·lectiu). Els sous dels mestres i el funcionament material de les escoles es finançava amb els pressupostos municipals, si bé els criteris de selecció dels docents i la corresponent inspecció estava en mans de l'Estat. D'altra banda, a totes aquelles persones que impartien l'ensenyament elemental incomplet o el nivell de parvulari, fos públic o privat, només se'ls podia exigir un certificat d'aptitud i un altre de moralitat, facilitats per la Junta Local<sup>8</sup>, amb el vistiplau del governador-president de la Junta d'Instrucció Provincial.

En l'àmbit de l'administració educativa,

el Ministeri de Foment disposava de la vigilància i gestió de les Juntes Provincials i, especialment, de les Juntes Locals, les principals funcions de les quals eren: promoure i crear les escoles previstes per la llei, dotar-les dels pressupostos municipals corresponents, visitar-les amb freqüència, presidir els exàmens públics anuals, observar el mètode educatiu del professorat i informar de tot a la Junta Provincial.<sup>9</sup>

Al sexenni revolucionari i en un intent de controlar ideològicament l'ensenyament se'n va proclamar la llibertat, basant-se en el que regulava la Constitució del 69.

La Restauració retornà la pau a la societat espanyola i la classe dirigent una altra vegada va poder controlar l'onada anticlerical que havia caracteritzat l'època anterior. A partir de la Constitució de 1876 s'afirmava la confessionalitat de l'Estat, però no es podia parlar d'un exclusivisme religiós educatiu.

El període 1875-1901 ve marcat per unes meritòries inquietuds governamentals vers la docència, que sovint no van veure materialitzada la seua aplicació, entre d'altres coses, per manca de pressupostos, d'infraestructura escolar i del que era més important, de capital humà. És per això que s'hagué d'afavorir la iniciativa d'alguns col·lectius socials, especialment dels nombrosos ordes religioses.

Aquí a Ulldecona ens trobem amb les primeres propostes d'arreglar les escoles de la Casa consistorial fetes el 1895 pel mestre Vilar i d'altra banda ens trobem amb la irrupció a la nostra vila de les germanes carmelites que, com comprovarem posteriorment, es dedicaran a l'atenció dels malalts i a l'ensenyament privat.

Bastant abans de l'arribada de les germanes carmelites, de les protestes del mestre Vilar i del cens de l'alcalde Querol, l'any 1887, la situació escolar a la nostra vila era la següent:

A la carpeta 76 de l'arxiu municipal ordenat per Ferré trobem un «Estado-resumen por meses de los alumnos inscritos en el libro de matrícula de esta escuela en el año

1887" que ens aporta la següent informació:

mesos	nombre d'alumnes matriculats	mitjana d'assistència
Gener	150	110
Febrer	147	105
Març	145	105
Abril	143	100
Maig	141	100
Juny	140	80
Juliol	136	60
Agost	136	60
Setembre	145	60
Octubre	148	80
Novembre	153	120
Desembre	144	110

La superfície de la classe era de 100 m i 52 cm i el volum de 311 m<sup>3</sup> i 612 cm<sup>3</sup>, la qual cosa feia que correspongués 1 m i 11 cm de superfície i 3m<sup>3</sup> i 46cm<sup>3</sup> d'aire per a cada alumne, tenint en compte que hi havia una assistència mitjana de 90 alumnes. Així mateix, aquest informe, signat el 10 de gener de 1888 pel mestre Juan Bautista Hierro y Pla, especifica que el local és propi de l'Ajuntament (podria ser el que tenim documentat dalt de la porta del Mar?)

Situació que podríem empalmar amb la que es reflecteix al llibre de Ferré.<sup>9 bis</sup>

Si comptem que la població de la Ulldecona de l'època és de 6.564 habitants<sup>10</sup>, que el règim demogràfic és més proper a l'antic que al modern (és a dir amb una base de la piràmide demogràfica àmplia i per tant amb molts infants), què deuen fer els altres xiquets, i sobretot les xiquetes, d'aquella Ulldecona? Estem davant d'un fenomen d'analfabetisme esfereïdor.

## De la crisi del 1898 a la Dictadura de Primo de Rivera

El Govern es comprometria a pagar els mestres de les escoles públiques a partir de 1902, resultant-ne una important ajuda per a

la deficient economia municipal. El fracàs de la política de la Restauració i la crisi del 98 va fer que el país rebés una crítica constant de l'opinió pública i l'empenyé vers una inestabilitat política, incapaç d'oferir continuïtat a cap programa reformista consistent (només una profunda reforma en el procés educatiu podia regenerar de la incultura i el subdesenvolupament: és el moment de les grans propostes pedagògiques: Cosío, Costa, Galí...)

Quan Maura accedí al poder a gener de 1907, allargà l'ensenyament obligatori fins als 12 anys, però això només maquillava la resolució de problemes més greus: problemes de la qüestió religiosa i l'ensenyament a l'Estat espanyol, major dotació pressupostària, el poc prestigi del magisteri públic, etc. Malgrat tot no es pot negar que fins a 1914, tant conservadors com liberals intentaren redreçar la situació.

Els esforços esmerçats en política

*Inventario de todos los muebles y efectos existentes en esta Escuela pública al hacerse cargo de ella el Maestro propietario Don Juan Giralt y Grist. -- a saber:*

- Un crucifijo con su doral.*
- Un cuadro de S. M. la Reina Regente.*
- Un cuadro de la Pasión.*
- Un reloj inscrito.*
- Una barómetro.*
- Un sillón y cuatro sillas, las de ellas en mal estado.*
- Las sillas de entrada y salida en cartón.*
- Una colección de máquinas manuales.*
- Diez láminas de Historia Sagrada.*
- Diez y seis láminas de Historia de España.*
- Una colección de mapas geográficos.*
- Cuatro tablas de Aritmética.*
- Un cuadro de medidas métricas.*
- Un compás y dos escuadras.*
- Una lámina que contiene el árbol genealógico.*
- Una pizarra.*
- Cuatro cajas de carpintería.*
- Las mesas rectangulares populares.*
- Ocho bancos.*
- Una mesa para el Maestro.*
- Un bitero para el mismo.*
- Una campanilla.*
- Los registros de matrícula, asistencia, notas y gastos e ingresos.*
- Una colección de medidas métricas.*



Un mapa geográfico, estadístico y administrativo de España  
Un diccionario catalán-castellano por Santiago Argués  
Lassa.

Unas selecciones de libros, una de ellas en mal estado.

Unos papeles.

Un mapa de Europa y otro de España, por venir

Una bandera con un asta y un escudo.

Un cuadro de los monarcas españoles.

Un mapa de la provincia de Barcelona.

Una pancha

Un taburete.

Los anteriores objetos y algunos registros favorables, como  
ponen el inventario de esta Escuela pública, de los cuales he  
ca entrega Don José Piñero en representación de su difunto  
padre, nuestro hasta ahora titular, al propietario Don Juan  
Giralt y Giralt para los efectos procedentes.

Y para que conste firmo la presente en Villavieja  
a 11 de Mayo de 1870 a las once de la mañana.

Juan Giralt

José Piñero

El maestro interino provisional,  
Juan Piñero

N.º 137

El Sr. Presidente de la Junta Local,



Villavieja

Interessant relació del material d'una classe  
falduda de principis de segle. AHMU

educativa entre 1900 i 1914 s'anaren esgotant a mesura que s'aguditzava la situació econòmica i augmentava la crisi política, social i institucional especialment a partir de 1917.

Serà precisament en aquest moment de crisi político-econòmica que Querol intentarà crear les escoles dels barris i és segurament per això que fracassarà. En un acord de la Junta Local d'ensenyament primari del 18 de maig de 1917 i atès que l'Estat es fa càrrec de l'educació i que els mestres «pràctics» que exerceixen les funcions docents als barris del Pas, Valentins i Ventalles, no reuneixen les condicions legals adequades, es demana la creació de tres escoles amb els seus respectius titulars<sup>11</sup>, per als sobredits barris.

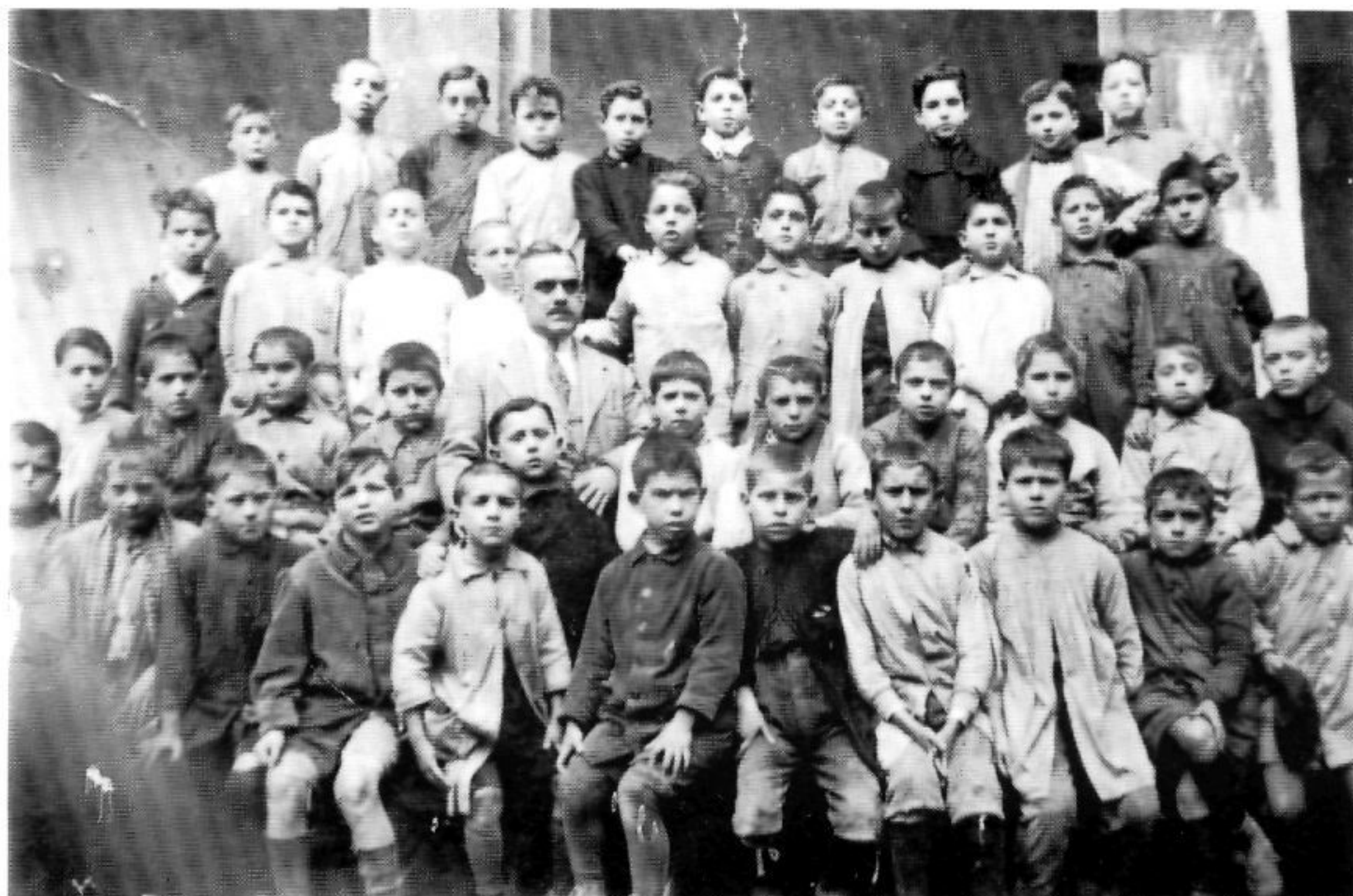
Es guarda una instància, dirigida al «Sr. Ministro de Educación Pública y Bellas Artes», on es planteja el problema expressat més amunt i en la qual apareixen les següents dades que ens semblen d'interès:



El mestre Giralt i els seus alumnes al Claustre de l'ajuntament.  
És la fotografia més antiga d'un grup escolar de la qual tenim constància.  
Probablement és de tombants de segle.

Foto cedida per Lluís Masip





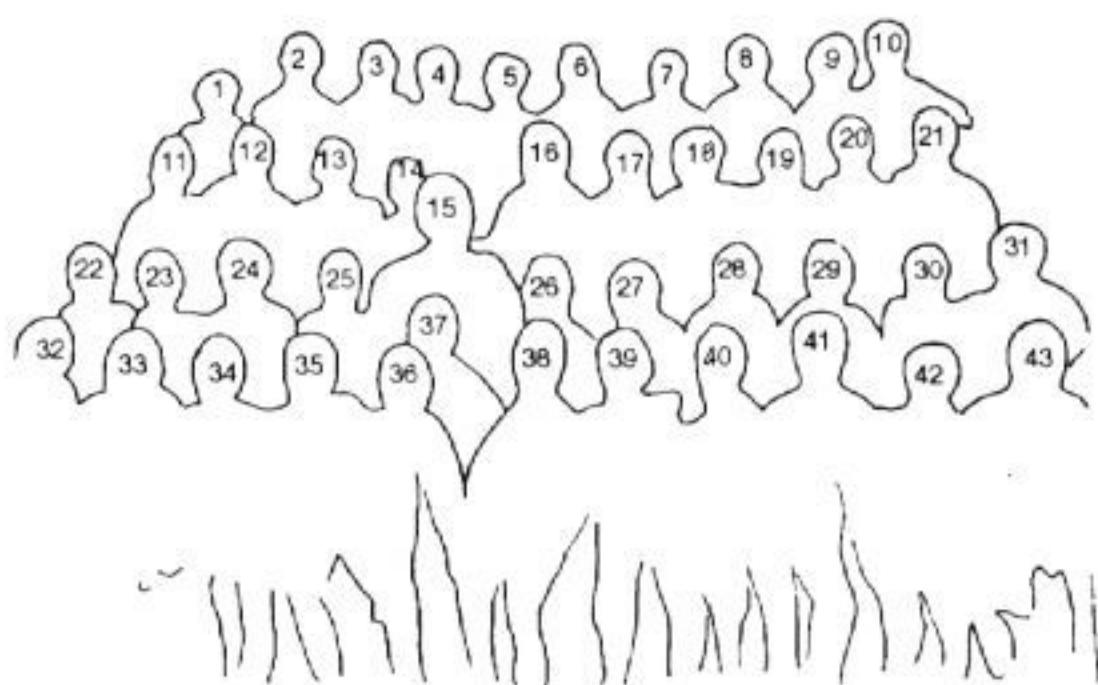
Classe regentada per D. Pedro Bahima Puig  
Foto cedida per Vicent Subirats

	Veïns	Cens escolar
Pas	450	80
Castell	236	40
(En resulta un total de 120 alumnes que es concentrarien a l'escola del Pas)		
Valentins	353	60
Miliana	167	30
(Suma un total de 90 alumnes que es concentrarien a l'escola dels Valentins)		
Ventalles	177	30

(Les Ventalles per la seua situació quedava aïllada i per això es demanava escola malgrat la migradesa d'alumnat).

La política educativa de l'Estat quedà pràcticament oblidada. Les escoles nacionals d'ensenyament primari foren les que acusaren més fortament la inestabilitat ministerial i la crònica manca de recursos de les administracions locals -l'exemple anterior en podria ser un paradigma.

Les congregacions religioses i la iniciativa de nombrosos mestres i pedagogs anaren cobrint amb més o menys encert les creixents necessitats escolars de tot arreu. A Catalunya



1. Pepe, Titoio
2. Arturo Granell Gimeno
3. Batiste Forcadell Ferré
4. Batiste Arnau Verdiell
5. Àngel Guimerà Viscarro
6. Lluís Viladot Arasa
7. Manuel Vidal Barrera, Gamba
8. Alberto Ruiz Marial
9. Enrique Itarte Romeu
10. Francisco Roca Matamoros, la Cataconyo
11. Sebastià Roca Ferré
12. Josep Galià Solà, Duardet
13. José Roig Adell, Jota
14. Ramon Fonollosa Fusté, lo Gallo
15. D. Pedro Bahima Puig
16. Josep Vidal Obiol
17. Lluís Millán Roca
18. Miquel Forcadell Reverté, Patoto
19. Batiste Borrás Querol
20. Batiste Vidal Forcadell, Gamba

21. Ramon Esteve Garrit
22. Josep Callarisa Ferré, Paurrau
23. Joan Giner?
24. Vicent Sancho Sales, lo Presso
25. Joan Bosch Segarra, Pocafam
26. Joan Brusca Gauxachs
27. Tomás Folqué Querol, Gravet
28. José Arnau Ferré, Bollaie
29. Martí Roig Serrania
30. Martín Viscarro Grau, lo Pelat
31. Joaquín Querol Doménech, lo Parro
32. Josep Gil Vidal, Manies
33. Vicent Martí Serra, lo Llaonero
34. Agustí Viscarro Guimerà, lo Corretger
35. Vicent Garrit Nadal
36. Vicent Subirats Viscarro
37. Pedro Bahima Melià, fill del mestre
38. Batiste Bosch Viscarro, Pocafam
39. Manel Nadal Serra
40. Josep Sauch Vegué
41. Vicent Viscarro Homs, Morrera
42. Francisco Agasa Viscarro
43. Julio Forcadell Querol

les primeres experiències pedagògiques d'Alexandre Galí, Pau Vila, Rosa Sensat... fins a la creació de la Mancomunitat el 24 de març de 1914. Prat de la Riba empenyeria aquestes iniciatives pedagògiques creant l'Escola d'Estiu per a mestres, que duraria en aquesta primera fase de 1915 a 1923: nous mètodes pedagògics, ensenyament del català...-alguns religiosos catalans també intentaren treballar en la llengua pròpia i introduïren nous mètodes portats de l'estranger.

A l'escola nacional, però, salvant-ne algunes excepcions, li era molt difícil fer el salt qualitatiu i/o adoptar la llengua catalana.

Així doncs, arribem al final d'aquest període amb el següent retrat de l'ensenyament a Ulldecona fet per José Ruy Fernández l'any 1919<sup>12</sup>:

Les escoles públiques estaven situades a l'ajuntament, dues a la planta baixa, una per a xiquets i una per a xiquetes, i dues més al primer pis també una per a cada sexe. Sumaven una matrícula total de 296 xiquets i 250 xiquetes<sup>13</sup>.

A l'hospital i regentada per les monges carmelites hi havia una escola privada amb una matrícula de 75 xiquets i un parvulari mixt per a uns 80 alumnes, «siendo para cumplir todo su cometido -s'inclou la feina d'hospici-nueve hermanas y la señora Directora que es la Hermana Dolores del Carmen Anglés».

## L'ensenyament durant la Dictadura de Primo de Rivera

La Dictadura compregué que no podia atacar ni l'escola confessional ni la d'iniciativa particular si no volia provocar el caos. Va dirigir els seus esforços als centres estatals, mitjançant la política següent: manipular l'escola d'acord amb la pròpia consolidació política, les massives construccions escolars i la reforma al batxillerat i a les universitats.

És indubtable que la tasca aprofitable de la Dictadura fou l'ambiciós programa de construccions escolars: entre el 24 i el 29, 2.000 escoles noves i 1.824 remodelades. «Evidentment, aquesta política esdevingué revolucionària, ja que gairebé es feren i es modificaren tantes escoles com els darrers 25 anys».

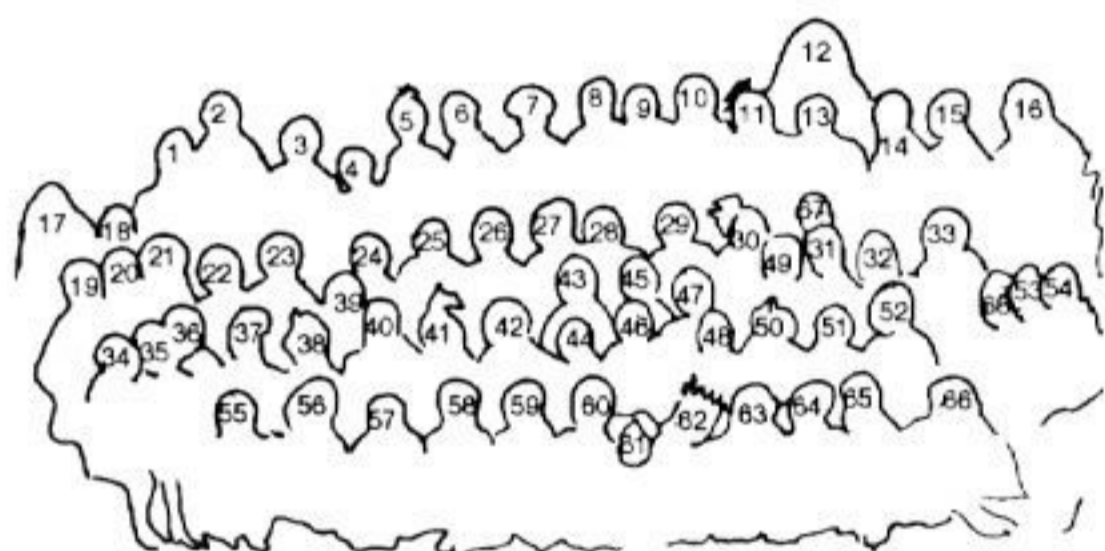
D'altra banda, la política general i educativa fou altament negativa per a Catalunya: dissolució de les diputacions i la Mancomunitat, l'afonament de les iniciatives i de l'ús de la llengua, l'eliminació de les escoles d'estiu...

Una mostra ben palpable de l'esperit de la Dictadura aquí a Ulldecona és el cens anomenat anteriorment, però també n'hi ha d'altres, com el primer projecte d'escoles graduades per a Ulldecona efectuat el 1925 per l'arquitecte tarragoní José M. Pujol, que té una forma sospitosament semblant -en el sentit de ser, probablement, les seues inspiradores- a les que es farien posteriorment<sup>14</sup>. Aquesta escola estava projectada per a efectuar-se al lloc que ocupa l'església del convent del Roser -actual sala de cultura- i la placeta posterior. No sabem per què no es va portar a terme, però n'hem de donar gràcies, i primer que a ningú al propi arquitecte, precisament el primer en desaconsellar-ho malgrat els interessos econòmics que li podia reportar la seua construcció. En una carta datada el 28 d'agost de 1925 i dirigida a l'alcalde, ja preveu que l'escola quedarà menuda, amb pocs espais per al joc i que, amb la nova reglamentació, s'hauria de construir als afores del poble, sobretot si





Foto realitzada al pati del convent de les monges Carmelites on són presents les germanes Josefa i Maria.  
Foto cedida per M<sup>re</sup> Teresa Gauxachs i José Sorlí Guarch



1. M<sup>re</sup> Teresa Gauxachs Gauxachs, la rogeta
2. Mariana Fuentes Vidal
3. Pietat Millán Torrent
4. Pietat Fusté Solà
5. Montserrat Viscarro Grau, del Pelat
6. Ramona Castell Vericat
7. Lluïsa Peris Vericat
8. Demetria Llorens, filla del guàrdia civil Otildo
9. Maria Roig Gauxachs
10. Agustina Sorlí Bordes, la Sorlita
11. Conxita Lemos, filla d'un factor de la Renfe
12. Germana Josefa
13. Rafaela Garrut Rovira
14. Maria Bosch Segarra, la Cigarreta
15. Joaquina Ferré Borràs, Valdet
16. Lolita Nofre Canalda
17. Germana Maria
18. Maria Bel Gauxachs
19. Lucas Gavaldà Ortiz
20. Rafel Vidal Matamoros, Persona
21. Paquito Balada Castell
22. Armando, fill d'un factor
23. Jaume Coll Prats
24. Isabel Ferré, la Mala
25. Consuelo Querol Peris
26. Maria Favà Pomada
27. Maria Martí Querol, la Patinova
- 28.

29. Cinteta Sans Lázaro
30. Maria Querol Mitjavila
31. Maria Roig Ferré, la Filets
32. Josefa Pasalamar Abella
33. Paquita Carrascoso Pallarés
34. Carmeta Estellé Adell, la Mandadera
35. Pepito Roig Martí, lo Morano
36. Manolo Raga Roig, lo Bessó
- 37.
38. Manola Bort Badoch, la Badoca
39. José Sorlí Guarch, lo Capeller
40. Carme Querol Millán, la Forragaites
41. Maria Ferré Coll, la Coa
42. Carmeta Solà Nadal
43. Joan Brusca Garrut
44. Pepita Llorens, filla del guàrdia civil Otildo.
45. Carme Querol Gil, la bibliotecària, dona de D. Lluís Masip
46. Maria Forcadell Estellé, la Bolleta
47. Consuelo Guàrdia Costes, dona del tio Ramon Prades
48. Maria Agasa Viscarro
49. Leonor Viscarro Querol
- 50.
- 51.
52. Pepito Carapuig Nofre
53. José Carrascoso Pallarés
54. Maria Arnau Ferré, la Bollaire
55. Agustí Sauch, lo Raconer
- 56.
57. Angelita Viscarro Grau, la Petrolina
58. Pepito Ortiz Forcadell
59. Cinta Ferré Sales, la Bajoca
- 60.
61. Marina Viscarro Grau, del Pelat
62. Josefina Villalbí Castell
63. Pepeta Elies Vidal, Patricia
64. Juanito Casola Vidal
65. José Martorell Ferré, lo Ferreret
- 66.
- 67.
- 68.

es demanava subvenció a l'Estat, la qual cosa comportaria l'exigència, per part d'aquest, de les condicions anteriors malgrat que «de todas suertes el local permite hacer unas escuelas modestas pero higiénicas y con las condiciones pedagógicas requeridas».

És interessant parlar del projecte de la realització de les escoles per moltes coses. Començaríem amb la memòria, digna de llegir sencera, sobretot pels comentaris que fa el sobredit arquitecte de la mala qualitat de les escoles espanyoles fins a aquell moment: «la contemplación de las escuelas da una impresión desagradable, de tristeza, de angustía, de horror muchas veces, al imaginar cuantos millones de bacterias se amontonan en las clases de enseñanza para atacar, impune y fatalmente, los tiernos cuerpecitos de los escolares». Així mateix, i d'acord amb en el Decret de 17 de desembre de 1922 i en les Reials ordres complementàries de 26 de gener i 31 de març de 1923, que tenen el propòsit d'engrandir Espanya a partir de la creació d'escoles, afirmant que les escoles d'Ulldecona no requereixen les condicions adequades i seguint la consigna de les noves pedagogies de «instruir deleitando» fa un projecte d'escoles amb capacitat per a 170 xiquets i 152 xiquetes, ampliables a 200 i 180 respectivament -cal recordar que amb aquestes xifres no es donava abast, ni de bon tros, a tot el cens escolar.

Aquest projecte s'acompanya, evidentment, amb els plànols (a escala 1:100) firmats el 11 de maig de 1925, del sistema de construcció i el pressupost: 149.551,25 ptes. D'aquest darrer, en destacariem els preus que s'han de pagar als treballadors:

- Encarregat obres: 8 ptes.
- Oficial paleta, fuster, manyà, picapedrer i pintor: 7 ptes.
- Aprenents: 3 ptes.
- Aprenent major: 4,25 ptes.
- Carro i cavalleria: 15 ptes.

El projecte de fer unes escoles a Ulldecona es continuarà més endavant, l'any 1927, sota l'estímul de l'alcalde D. Pedro Bahima, que d'altra banda és mestre<sup>16</sup>. Es torna a

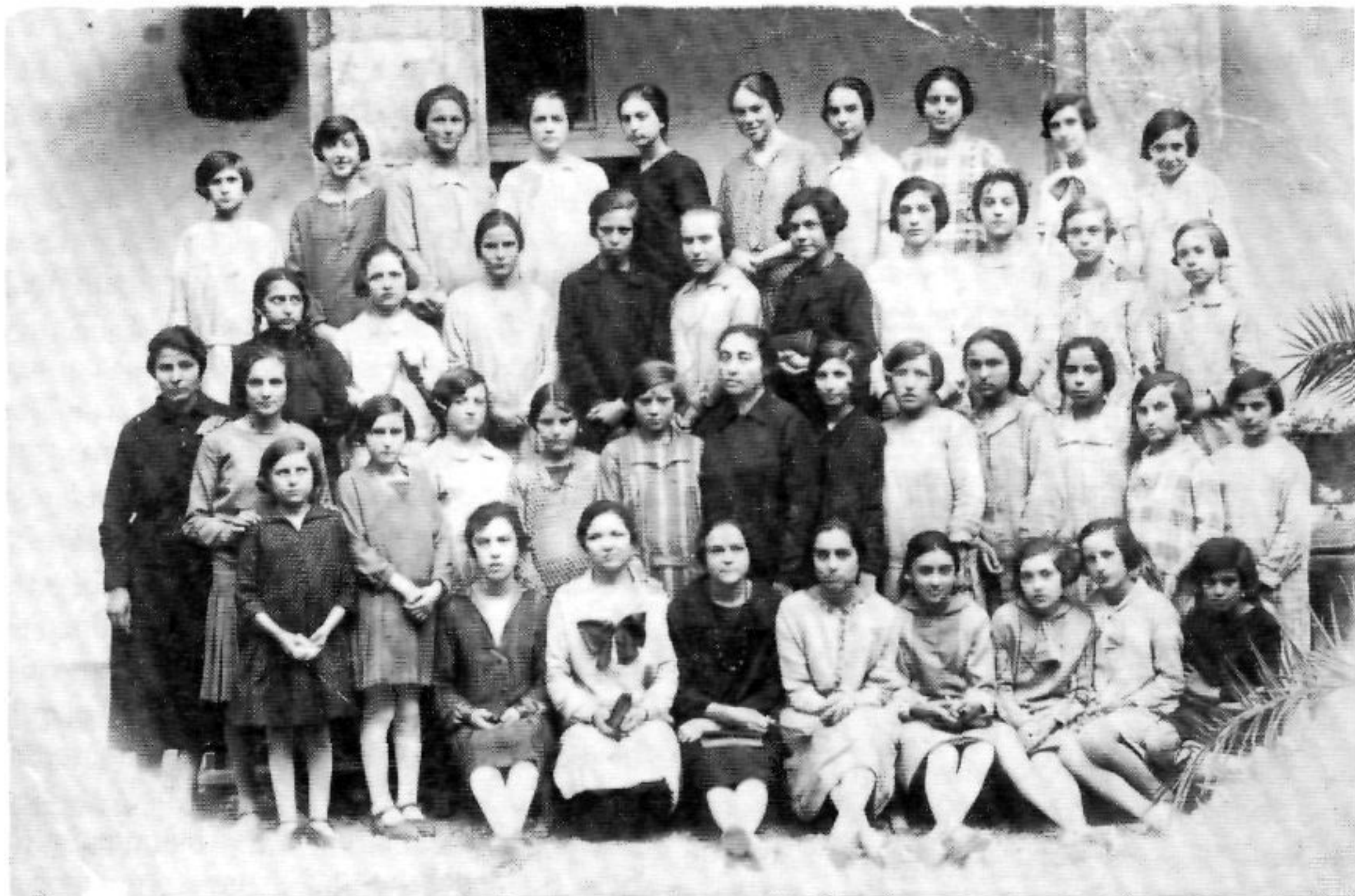
posar sobre la taula el problema de la manca de resultats de les escoles del moment -situades a l'Ajuntament- en detriment de la salut i l'ensenyament de la canalla local<sup>16</sup>. Bahima explica que el govern subvenciona els pobles que no tenen suficient pressupost -problema que es devia detectar en l'anterior intent de construcció de les escoles, ja que l'arquitecte Pujol ja ho insinua en el seu informe, tornant a anar contra els seus propis interessos. Immediatament, el 28 de febrer de 1927, ens trobem amb una instància al ministre director general d'ensenyament primari on demana una escola amb 4 seccions per a xiquets i 4 per a xiquetes, reblant-se amb la següent informació «las de ahora son unos locales que carecen de capacidad, salubridad, luz y otras condiciones reglamentarias para la enseñanza» (que lluny estem de les afirmacions de Ruy-Fernández).

El 25 de març de 1927 l'Inspector general d'ensenyament primari, com a delegat del governador civil, convida a tots els ajuntaments del Districte judicial de Tortosa per tal de parlar de la construcció de les escoles nacionals. Aquesta reunió se celebra un mes més tard, el 28, i pel que fa al cas d'Ulldecona el valor del projecte de construcció de les escoles puja ara a 135.000 ptes. i segons el nombrat Decret del 1922, li correspon pagar un 40% a l'Estat i la resta a l'Ajuntament, en la qual anirà inclòs el terreny (en el cas d'Ulldecona ja s'especifica que serà a la partida dels Terrés, a uns 400 m del poble, amb un valor de 20.000 ptes., que sumades a les 61.000 en concepte de materials, jornals i transports, fan les 81.000 que ha de pagar l'Ajuntament). A la mateixa reunió es faculta l'alcalde per fer una comissió encarregada de comprar el terreny i fer les gestions amb les autoritats pertinents.

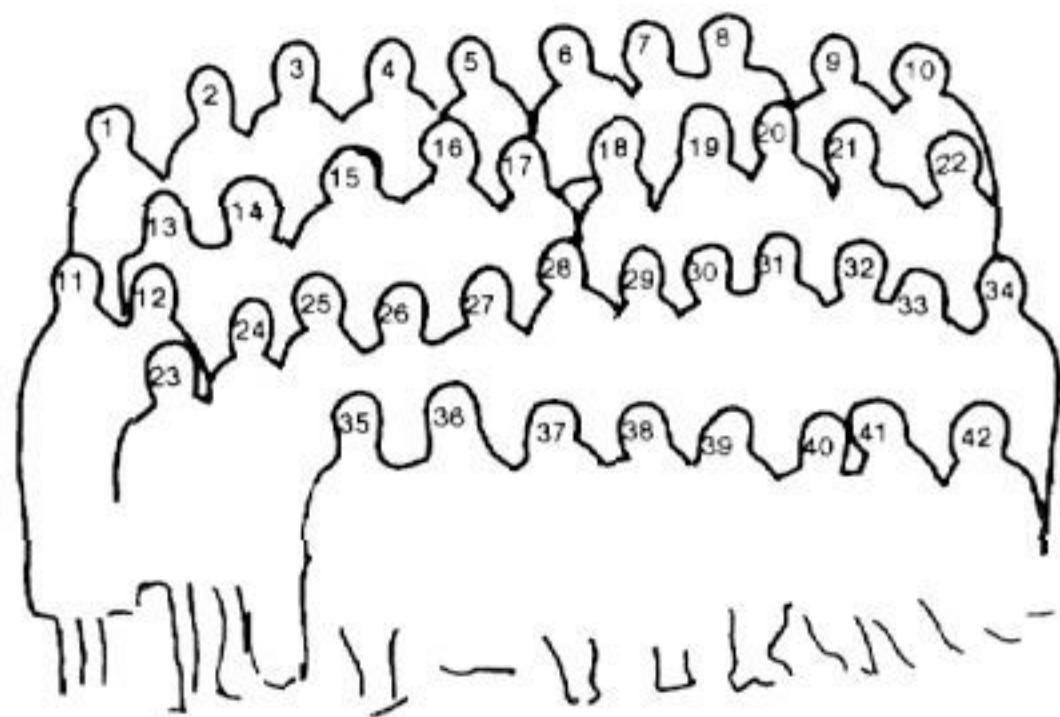
En certificat del ple d'11 de novembre de 1927 se reafirma que s'aportaran els terrenys<sup>17</sup> i el 30% del pressupost en metàl·lic.

El consistori ho accepta i acorda aixecar un plànol per tal de fer una instància per fer una construcció (5-12-27).





Classe regentada per D<sup>a</sup> M. Teresa Estellé Boix  
Foto cedida per Joaquina Montrós Aguilà



1. Maria Ferré Viscarro, la Corretgera
2. Esther Brusca Segarra
3. M<sup>a</sup> Teresa Vericat Obiol, la Cresolets
4. Anna Castell Gil, dels Forners
5. Maria Ferré Ferré
6. Ramona Bel Urgillés, la Bellotes
7. Ramona Raga Meseguer, la Barberilla
8. Carme Arnau Estellé
9. Tresina Fabra Sansano
10. Carme Vericat Querol, la Forragaites
11. M<sup>a</sup> Teresa Arnau Estellé
12. Rosita Garrit Nadal, la Masipa
13. Pietat Ferré Ferré
14. Pietat Riba Brillós, germana de Joaquín el de les làpides
15. Isabel Miralles Martí, la Sardineta
16. Maria Nadal Sans, la Santa
17. Ramona Verdiell Llupià

18. Pietat Fabra Urgillés, la Babalauela
19. Rosa Carapuig Lavega
20. Joaquina Arnau Raga
21. Tresina Zorraquino Prades, de l'Esquilador
22. Rosita Zorraquino Prades, de l'Esquilador
23. Rafaela Vidal Uixan
24. Joaquina Montrós Aguilà
25. Enriqueta Sorlí Castell, germana de Tribulete
26. Lluïsa Fabra Vericat, la Gaietana
27. Maria Mateu Querol, la Pimpolla
28. D<sup>a</sup> M. Teresa Estellé Boix
29. Pietat Bosch Segarra
30. Virginia Segura, vivia a Amposta
31. Maria Querol Raga, la Perín
32. Pepeta Ferré Elies, la Cistellera
33. Maria Ferré Vidal, la Gonsala
34. Conxita Guarch Adell, la Trinitària
35. Josefina Costes Forcadell
36. Pietat Martí Forcadell, la Colaxana
37. Cinta Fabra Urgillés, la Babalauela
38. Consuelo Costes Forcadell
39. Mercedes Guimerà Viscarro
40. Maria Fabra Raga, la Granita
41. Toneta Ortiz Torrent
42. Pepeta Nadal Sans, la Santa

El 25 d'abril de 1928 i avalada per la Junta Local d'Ensenyament<sup>18</sup> es fa una instància al director general d'ensenyament primari de Madrid que no serà contestada definitivament fins l'11 de març de 1929 pel mateix director general, Sr. Juárez.

Mentrestant l'alcalde d'aquells moments, Sr. José Nofre Jesús, fa entrega de l'acta de cessió dels terrenys adquirits per l'ajuntament a Pedro Bahima, com a representant de l'ensenyament local.

En la Villa de Ulldecona a veinte de Enero de mil novecientos veintinueve.

Se reunió el Sr. Alcalde D. José Nofre Jesús, infrascripte Secretario, con asistencia del Sr. Maestro nacional D. Pedro Bahima Puig, designado por la Dirección general de primera enseñanza, según oficio de fecha once del corriente, para este acto, y en cumplimiento a lo ordenado a esta Alcaldía por el expresado Centro Directivo en oficio de la misma fecha, se procede a la entrega por el Sr. Alcalde del solar en que ha de emplazarse la construcción de las dos escuelas graduadas solicitadas al Estado por esta Corporación, el cual está situado en las proximidades de la calle de la Salud, teniendo una superficie de 68 áreas 70 centiáreas, y lindando al N. con Pedro Martí y Barrera, S. con el Sr. Joaquín Palera y O. Hernández de Joaquín Torrent, habiéndose adquirido el Ayuntamiento por compra a D. Manuel Casalla Sales, en virtud de escritura pública intervinida por el notario de esta Villa D. José Llanusa Izquierdo con fecha 28 de Enero último.

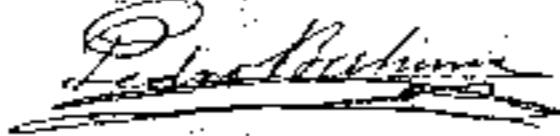
Del referido solar se hace cargo el expresado Sr. Maestro D. Pedro Bahima Puig, el cual notificará a la Dirección general de la enseñanza la entrega del mismo, recibiendo un ejemplar de la presente acta, con todo lo cual queda cumplimentada la regla 1ª de las instrucciones para la construcción de edificios escolares aprobadas por R.O. de 24 de Enero de 1928.

Y para que conste y surta los correspondientes efectos, se extiende por triplicado, y a un solo efecto, la presente acta en la fecha al principio expresada.

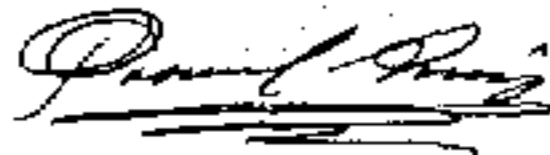
El Alcalde,



El Maestro nacional



El Secretario,



Acta de cessió dels terrenys adquirits per l'Ajuntament per a la ubicació de les noves escoles

En l'acta del 30 de juliol de 1929 se sol·licita al Banco de Crédito Local d'Espanya, un préstec per valor de 110.000 ptes. a tornar en 20 anys i que serviran per a pagar una part del pressupost del grup escolar, que finalment munta 238.923 ptes. (fet lògic si es té en compte que el pressupost de 130.000 ptes. era inferior al que havia marcat el Sr. Pujol, dos anys abans) per a pagar els terrenys del citat grup escolar i per a portar aigua potable al poble (pressupost de 320.000 ptes.).

A la *Gaceta de Madrid* de 24 d'octubre de 1929 (núm.297) s'anuncia la subhasta per a la construcció del grup escolar d'Ulldecona que s'efectuarà un més després i de la qual la Direcció General d'Ensenyament Primari en comunicarà l'adjudicació definitiva el 16 d'abril de 1930 a «La razón social Harinas Serra S.A.» per 207.863,01 ptes., un 13% menys del pressupost inicial.

L'alcalde Nofre reclama que l'aportació de l'Ajuntament també es veja reduïda en un

13%. El ministre d'Educació, Elies Cano, contesta que ho proposarà.

El 22 de gener de 1931, tenint en compte que hi ha un superàvit municipal de 80.399,78 ptes., s'acorda emprar 62.358,90 ptes. per a l'escola que s'ingressaran al Banc de Tortosa, el qual via el Banc de Catalunya les abonarà a Madrid.

Serà el 14 de febrer de 1931 que l'arquitecte Francisco Monravá Soler de Tarragona proposa de replantejar la construcció de les escoles graduades. Suposem que es refereix a la nova ubicació a la partida dels Terrés, perquè el disseny es manté ben semblant.

Cal insistir, però, com ara és l'administració la que dirigirà les obres, mentre que anteriorment havia sigut l'Ajuntament el que havia portat els tractes amb l'arquitecte Sr. Pujol.

A tot això es va insistint a Harinas Serra S.A., de Mollet del Vallès, en la construcció de l'escola (el 16 d'abril de 1931 se'ls recorda que poden aprofitar l'aigua de la sèquia).

## La República arriba a Ulldecona<sup>19</sup>

L'adveniment de la 2ª República i l'interès dels polítics republicans vers les qüestions educatives fan presagiar importants canvis respecte a l'educació en tot l'Estat. De totes maneres continua havent-hi un gran absentisme escolar, sobretot de xiquetes, les quals, reben una inferior educació acadèmica i científica respecte als xiquets, reforçant en canvi la preparació en qüestions que les prepararan com a mares i esposes.

A poc a poc, però, s'evidencia un procés d'igualació en l'escolarització pública pel que fa al nombre dels dos sexes, tant en l'àmbit de Catalunya com de la resta de l'Estat.

A més, era evident la importància de l'ensenyament privat, sobretot femení, a Catalunya. En l'àmbit estatal, del total d'escoles privades un 55% eren femenines i un 45% masculines (el 36,7% regides per ordes religiosos).



L'arribada al Ministeri d'Instrucció Pública, durant aquest sistema de govern, d'homes com Marcel·lí Domingo, Fernando de los Ríos... feia preveure una implantació més o menys ràpida del sistema mixt en tots els àmbits d'educació. Concretament Marcel·lí inicià diverses reformes educatives en aquest sentit, així en una carta dirigida a Miguel de Unamuno li demana la redacció d'un Projecte de Llei d'Instrucció Pública que es base en la igualtat de classes i sexes en la instrucció i en l'educació.

Malgrat la insistència dels diferents ministres, de la inspecció i d'alguns mestres, no hi haurà cap llei que reculli el principi de la coeducació en relació amb l'ensenyament primari.

A la fi, sembla que la política educativa del primer bienni republicà es basarà en no implantar de forma generalitzada aquesta coeducació en l'ensenyament primari, sinó implantar-la gradualment a partir dels cursos més baixos en alguns centres pilots (Madrid, Barcelona) i en les escoles annexes de la Normal.

Així, l'actitud al principi favorable a aquests canvis en el sistema educatiu, no va tenir els resultats esperats, probablement per una excessiva precaució davant les institucions religioses, sectors més conservadors de la societat, alguns professionals de l'ensenyament... Quedava ben clar que el

principi coeducatiu no era ni de bon tros un objectiu prioritari per als legisladors republicans.

Fou també Marcel·lí Domingo, mentre era ministre, qui programà la construcció de gran nombre d'escoles (més de 10.000) com podem observar en el quadre al final de la pàgina.

Aquesta política de construccions escolars tindrà uns resultats més satisfactoris que els comentats anteriorment i es posarà de manifest també a Ulldecona i els barris amb la construcció d'escoles, demanades anys abans, que contribuïren a la millora en l'educació dels nostres xiquets d'aleshores i van ser la base de la infraestructura que s'ha anat bastint amb els anys.

Primer que res trobem un «Expediente motivado por la creación de dos escuelas de niños, dos de niñas y una de párvulos en esta población por orden de 29-7-31" (*Gaceta del 8 d'agost*) i la creació definitiva (*Gaceta del 5 de desembre*).

Aquest expedient fa referència a la creació amb caràcter provisional d'unes escoles al carrer de l'Avenida de la República núm. 19 (actual passeig de l'Estació: Casa Nofre), mentre es porta a terme l'execució del nou edifici, atesa la insalubritat d'algunes de les classes de l'ajuntament. La casa es llogaria a D. Maria Ferré Coscollano a partir de l'1 de novembre de 1931 amb un valor de 100 ptes. mensuals.

### CUADRO 3.3.4

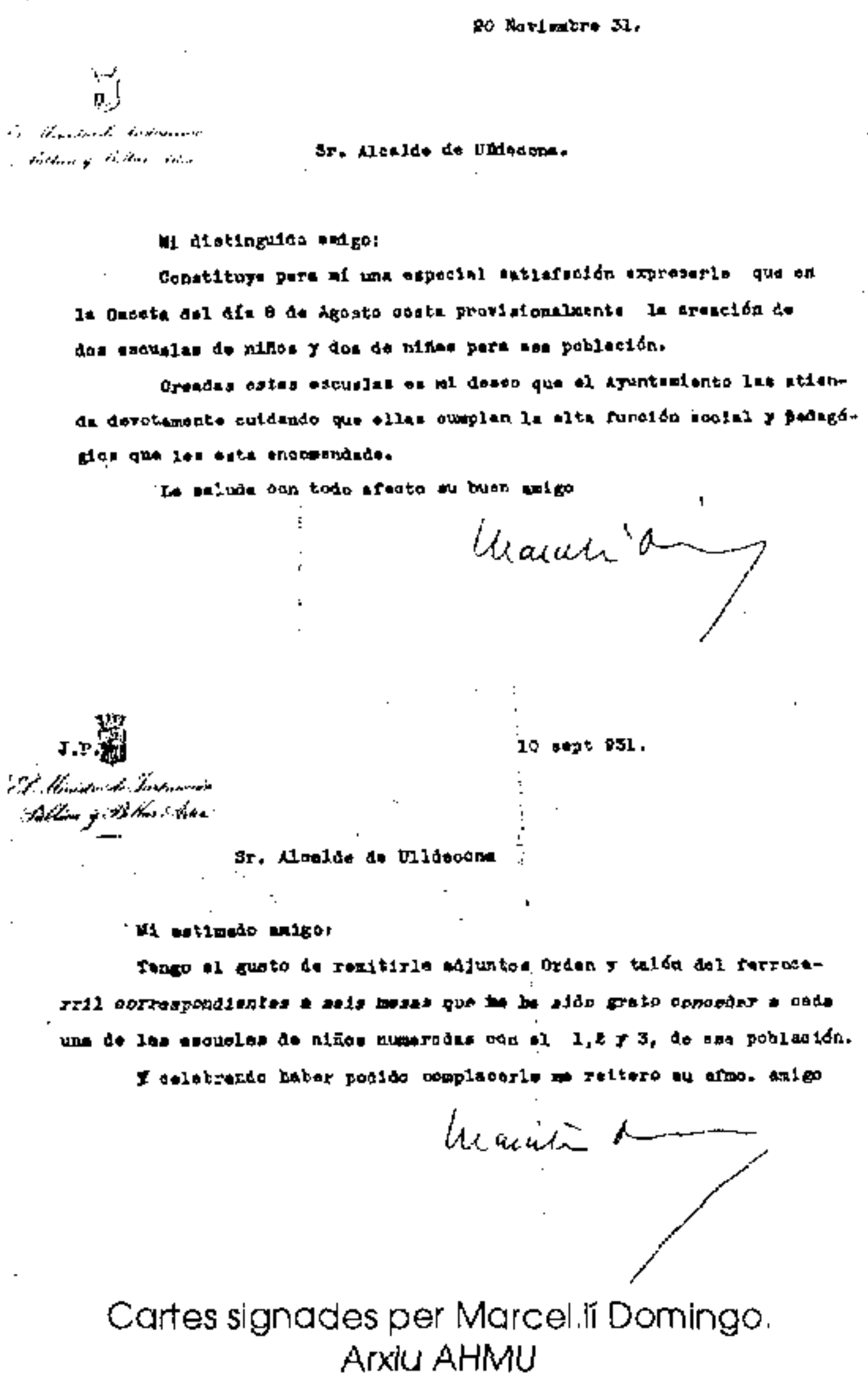
AULAS CREADAS ENTRE EL 31 DE JULIO DE 1931 Y EL 14 DE ABRIL DE 1933 (20)

	Niños			Niñas			M	P	Total
	SG	U	Total	SG	U	Total			
Barcelona	191	64	255	192	55	247	35	55	592
Girona	19	24	43	19	21	40	14	17	114
Lleida	43	18	61	39	19	58	15	2	136
Tarragona	8	74	82	8	75	83	3	9	117
Cataluña	261	180	441	258	170	428	67	83	1.019

SG = Secciones de esc. graduada. U = Escuelas unitarias. M = Escuelas mixtas. P = Escuelas de párvulos.

Cal destacar la carta en data 20 de novembre de 1931 firmada per Marcel·lí Domingo, ministre d'Instrucció Pública, confirmant la creació provisional d'aquestes escoles en data 8 d'agost de 1931 a l'alcalde Querol. En data 4 de desembre de 1931 l'alcalde, en nom de tota la corporació, li dóna les gràcies tot recordant-li que els primers anys de la seua vida els va passar a Ulldecona.

El mateix Marcel·lí havia escrit una altra carta en data 10 de setembre de 1931 anunciant la donació de 6 taules per a les escoles 1, 2 i 3 de xiquets.



La realització d'aquestes escoles comportarà una sèrie de despeses per part de l'Ajuntament (a part de l'arrendament) per tal d'obtenir el permís de funcionament d'aquestes escoles. Entre d'altres podem citar la compra de 40 taules-bancs bipersonals a 40 ptes. la unitat<sup>20</sup>. Pensem que no era una compra debades perquè després s'apro-

fitarien en les noves escoles.

En data 15 de juliol de 1931 ja es veu la conveniència d'augmentar aquestes escoles en una més per a cada sexe i habilitar una habitació per a sala de professors. Cal ressaltar el paper de l'exmestre a Ulldecona i diputat a Tarragona, Pedro Bahima, qui porta tots els contactes amb l'inspector en cap d'ensenyament primari de la província, Sr. Grau<sup>21</sup>.

La comissió<sup>22</sup> creada per fer el seguiment de les obres d'aquestes escoles provisionals es reunirà amb el Sr. Grau l'11 d'octubre de 1931, reunió en la qual es dóna el vistiplau a les obres efectuades i al material comprat.

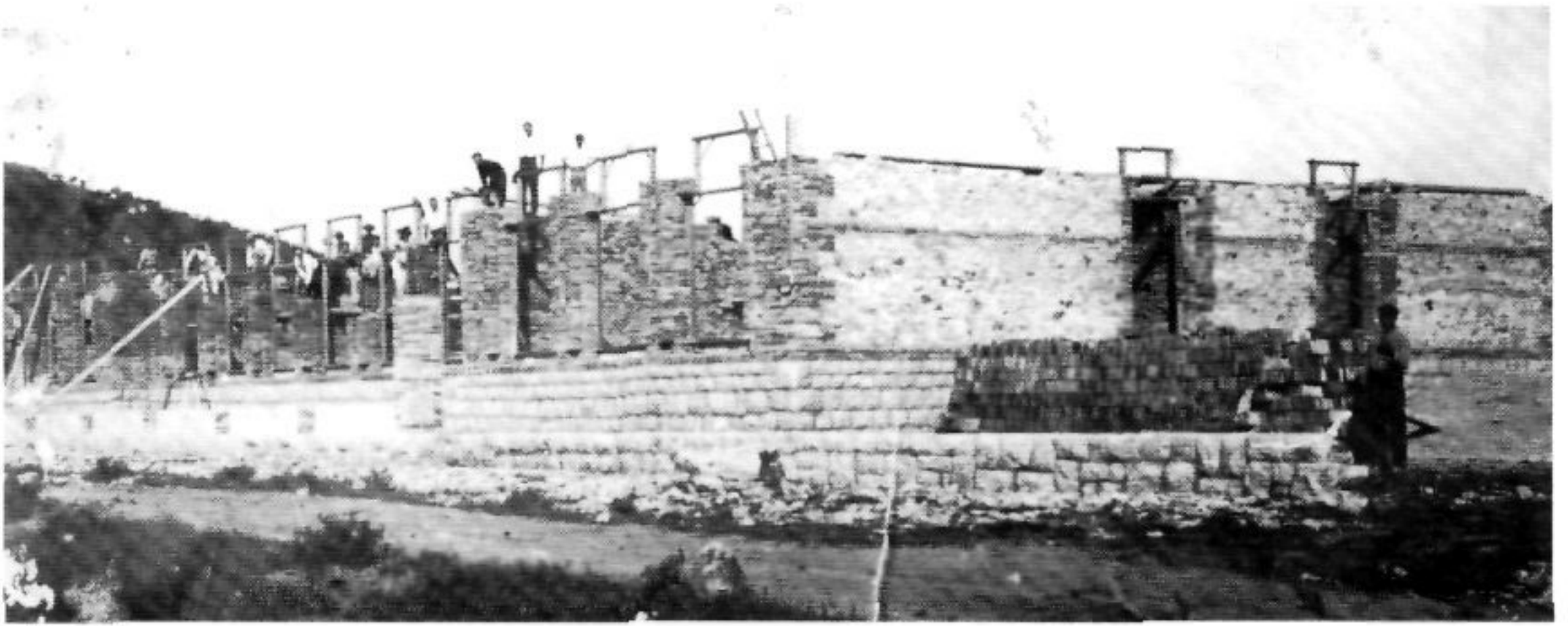
En aquestes escoles, hi farà classes la mestra local donya Consuelo (Consol Gavaldà), qui encara recordava que la seua aula donava a la plaça de l'Estació i com n'era, d'agradable, fer classe per la bona orientació<sup>23</sup>.

### Construcció de l'actual Grup escolar

Les dates d'inici de l'obra no les hem trobades, però sí unes referències aproximades, concretament a la carpeta 360 trobem una providència que diu: «Encontrándose muy adelantada la obra de construcción del grupo escolar de esta villa...» es deia que interessava fer «una línea para el transporte de alumbrado eléctrico y fuerza motriz» aprofitant que la Sociedad Española de Construcciones Eléctricas es trobava al poble fent les instal·lacions elèctriques. Aquesta providència l'escriu l'alcalde Vicente Querol en data 27 d'octubre de 1931 i la porta a la sessió de l'Ajuntament el dia següent. Allí la corporació encarrega Manuel Grau de portar les gestions amb la companyia i finalment el mateix Grau en data 11 de novembre de 1931 diu que les ha fet i que només han costat 150 ptes. pels drets d'escomeses. Aquestes obres han de fer-se abans de pintar l'edifici.

En el document 5 de la carpeta 351 de l'AHMU trobem els antecedents més immediats sobre la inauguració del grup es-





Fotos de la construcció de l'edifici de les escoles.  
Fotos cedides per Joan Domingo Fonollosa

D'esquerra a dreta:

- DALT:**
1. Paco, Figueta de déu
  2. Joaquim Elies Cabanes, lo sereno i l'esquerré
  3. Juan Fonollosa
  4. Paco Robles, gendre de Caramanxel
  5. Foraster
- CENTRE:**
6. Caramanxel
  7. Sebastià Ferré, lo Cisteller
  8. José Ferré Roig, lo Pubill
  9. Paco Aubà Domènech, lo Ruc
  10. Rafel Barrera Ferré
  11. Paco Roig, l'Astroson
  12. Fill de l'encarregat, casat en la Sastiana.

- BAIX:**
13. Pere Arnau, laio de Pere Arnau, Tomero
  14. Rafel Obiol Cabanes
  15. Era de Vinaròs
  16. Pepet Ventura Ferré
  17. Llorenç Poy, Bala perduda
  18. Ramon, va vindre en l'encarregat
  19. Sr. Andreu, encarregat de l'obra (era de Mollet)

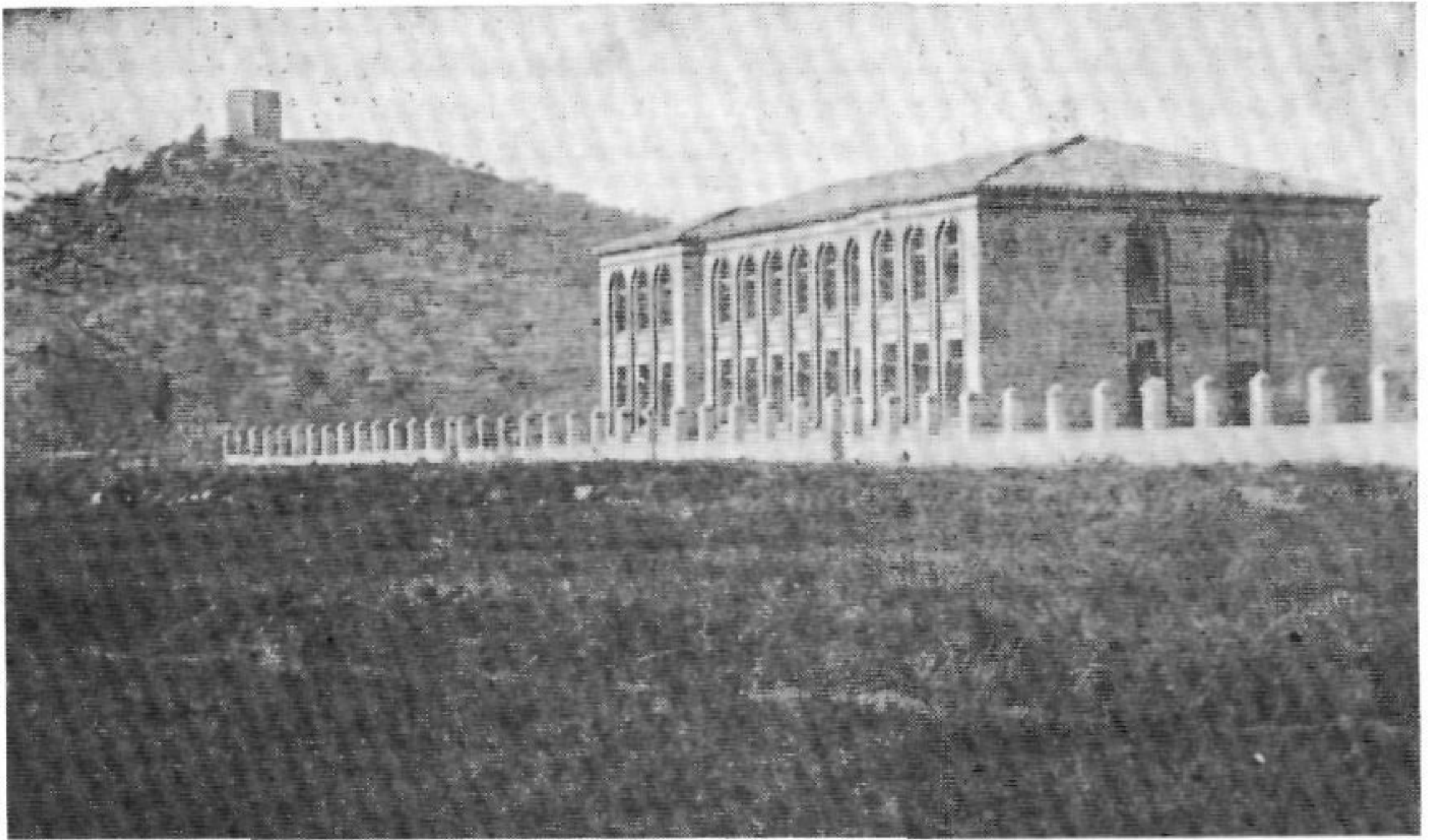
- A TERRA:**
20. Manuel Nadal, Caleo
  21. Pepito Miralles Bel, Bibiano

colar, juntament amb la instal·lació de l'enllumenat i l'adquisició del mobiliari i material escolar. Concretament en data 8 de setembre de 1932 s'instava l'arquitecte Sr. Monravá per tal que entregués les escoles noves i en ocupar-les s'evitarien els arrendaments que es pagaven per les escoles provisionals del passeig de l'Estació. El Sr. Monravá contesta que s'entregarà l'obra l'1 de desembre de 1932. Malgrat que tot el Consistori continua insistint tal com podem comprovar en cartes que van dirigides a la Inspecció Provincial des del 20 de setembre de 1932 al 6 de setembre de 1933, moment en què l'alcalde Sr. Francisco Adell prega que es donen definitivament abans del 15 del mateix mes per tal de poder-hi començar el curs.

A l'agost s'havia portat material escolar a l'edifici, però a causa que encara no estava en condicions<sup>24</sup> la inspecció comunica que es veu obligada a retornar-lo.

Altres millores: A causa que es donaven classes d'adults nocturnes es va demanar la il·luminació de la rambla de les Corts catala-





Les escoles acabades de construir.  
 Fotografia que apareixia en molts dels programes de festes de l'època.  
 Foto cedida per Francesc Itarte

nes així com la il·luminació de les cantonades de l'edifici escolar<sup>25</sup>.

L'Ajuntament el 16 d'octubre de 1933 demanarà una subvenció en material al Govern de la República.

**ACTA**

Reunidos en el local del Grupo Escolar recientemente construido por el Estado en ULLDECONA (Tarragona) Don Francisco Adell Torrent, Alcalde, Don José Querol Lavaga, Don Manuel Ollé Barrera, Don Vicente Querol Castell, Concejales, Don José María Muñoz Torres, Oficial de Secretaría en funciones de Secretario, por ausencia de este, todos pertenecientes al Ayuntamiento de Ulldescona, y en representación de este, y Don Francisco Monravá Solar, Arquitecto escolar de esta provincia; manifiest este último que ha sido delegado por el M. I. Sr. Arquitecto Jefe de la Oficina Técnica de Construcciones Escolares para hacer entrega de las citadas Escuelas Graduadas al Ayuntamiento de Ulldescona, lo cual en este momento cumple, realizando tal entrega en la forma y alcance que de la citada delegación se desprende, manifestando el Sr. Alcalde y demás representantes del Municipio que las aceptan en nombre del mismo en los términos indicados.

Y para que conste y surta los efectos legales correspondientes, extienden la presente acta por triplicado en Ulldescona a veintiocho de noviembre de mil novecientos treinta y tres.

El Alcalde,

Los Concejales,

*F. Adell*

*José Querol*

*Manuel Ollé*

*V. Querol*

El Arquitecto Escolar,

El Oficial Secretario,

*F. Monravá*

*José Poy*

Acta de donació de les escoles a l'Ajuntament d'Ulldescona. AHMU

En data 13 d'abril de 1934 trobem les primeres reparacions a l'edifici acabat de construir, concretament el sòcol i el terratzo que teòricament havien de fer Harinas Serra i Domingo Nofre, però aquest darrer se'n desdiu perquè té problemes amb l'Ajuntament.

Per aquestes dates es posen les persianes que costaren l'escandalosa xifra de 700 ptes.!

**Altres actuacions durant la República**

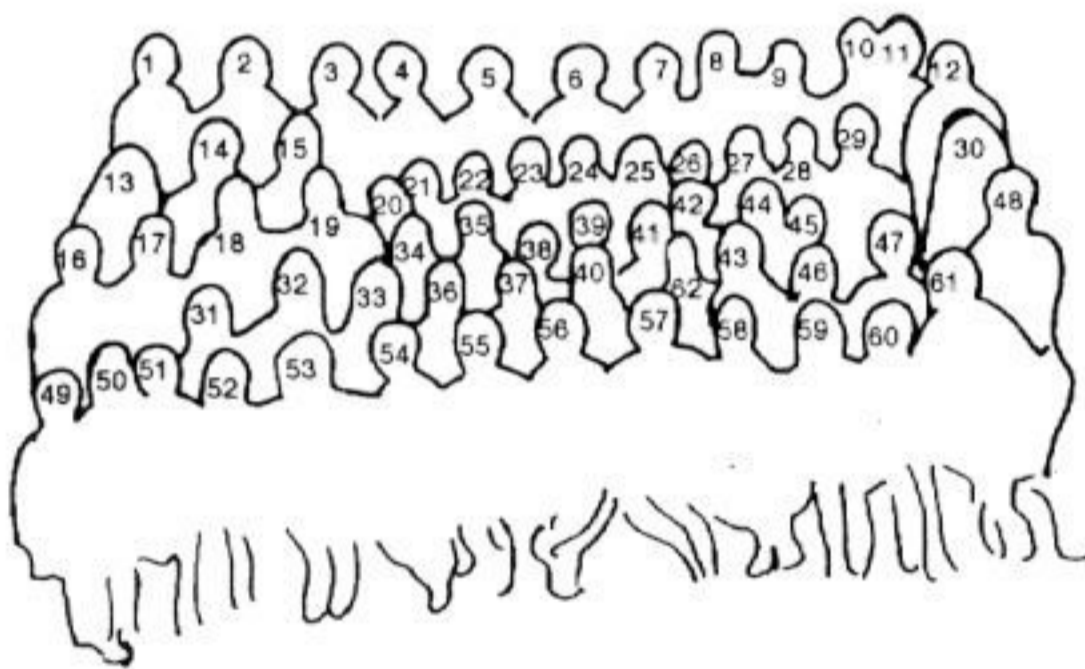
Constitución del Consejo Local de Primera Enseñanza (*Gaceta* del 10 de juny del 31). En formen part, segons acta del 22 de juliol de 1931, l'alcalde Vicente Querol Castell, Justo Ferré Borrás com a representant de l'Ajuntament, Antonio Alomar Estadas com a metge inspector municipal de sanitat, M.Teresa Esteller Boix i Melchor Piñana Trinchant com a mestres, i Isabel Cid Querol i Carlos Poy Montrós com a pares de família. La reunió de formació d'aquest consell és el







Classes regentades per les germanes Tresa i Rosa  
Foto de l'any 1926 cedida per Alejandro Pasalamar



1. Esperança Sauch Serra
2. Josefina Salomón Cid
3. Joaquineta Ferré Millán, dona d'Enrique Sans Elies, l'Aufalsé
4. Pepeta Miralles Capseta
5. M<sup>re</sup> Claudia Castell Montrós, la Monrosa
6. Serafina Giner Sánchez, filla d'un jefe d'estació
7. Teresa Brusca Raga, la Rampinya
8. Consuelo Giner Forcadell
9. Rosita Ausensi Llupià, la Gaspara
10. Vicenta Prats Subirats, la Duga
11. Isabel Nestares Constantí, dona del mestre Lluís Millán
12. Joaquineta Roig Torrent, la Jota
13. Germana Tresa de Santo Tomás
14. M<sup>re</sup> Cinta Bahima Melià, filla del mestre D. Pedro Bahima
15. Pietat Prats Sales, la Tòfola
16. Josepa Querol Gavaldà, Flaretopí
17. Tresina Querol Roca, la Cartera
18. Paquita Balada Castell

19. Maria Beltrán Mitjavila
20. Dolores Ros, filla de D. Fausto el mestre
21. Rosita Bosch Adell
22. Rosita Antich Doménech
23. Teresa Pasalamar Abella
24. Mercedes Puig
25. Margarita Castell Antich
26. Paquita Ros, filla de D. Fausto el mestre
27. Teresa Costes Forcadell, dona de Joaquín Riba
28. Conxita Rebullida Querol
29. Claudina Ferré Castell
30. Germana Rosa Caballer
31. Maria Martorell Subirats, la Martorella
32. Cinta Poy Adell
33. Joaquina Doménech Calduch, la Gordeta
34. Amparita Pallarés Pallarés, filla del metge
35. Rosita Alfara Meseguer
36. Maria Doménech Adell
37. Josepa Querol Bordes, la Capdarròs
38. Josefina Reverté Sancho
39. Josefina Fran, filla d'un carabiner
40. Carmen Alfara Meseguer
41. Amparito Giner Sánchez
42. Maria Martí Labernia, mare de Floreal
43. Manuela Nadal Accensi, la Coques
44. Maria Fuentes Vidal
45. Maria Vericat Sales
46. Pietat Bort Badoch
47. Manuela Ferré Arasa, la Gabrielita
48. Pietat Gavaldà Querol
49. Maria Querol Peris
50. Julieta o Carne Muñoz Climent, del Tamboret
51. Anita Puig
52. Mercedes Guimerà Viscarro
53. Maria Guardia Miralles



- 54. Maria Canalda Raga
- 55. Dominga Verdiell Badia
- 56. Pepeta Reverté Figueres, dona de l'escolanet
- 57. Teresa Beltrán Mitjavila
- 58. Pepeta Poy Subirats, la Tatxa
- 59. Ramona Nadal Accensi, la Coques
- 60. Josefa Subirats Castell
- 61. Càndida Itarte Lon, Candideta
- 62. Carmen Ferré Espuny

na d'aquest segle, perquè precisament durant la República i com veurem posteriorment hauran d'abandonar la vila.

A la carpeta 490 de l'AHMU, doc.1, apareix el primer expedient que estipula les condicions d'estada de les germanes terciàries descalces del Carmen (carmelites). Les primeres gestions sembla que s'iniciaren el 1898, moment de màxima crisi en l'àmbit estatal, que, com no, havia de repercutir a Ulldecona. D'aquell expedient en destaquem les següents bases:

- La 1ª que diu que les germanes se n'encarregaran de l'hospital d'aquesta vila.
- La 9ª on diu que l'Ajuntament com a propietari de l'edifici es farà càrrec de les despeses de conservació i millores.
- La 10ª, les religioses establiran en aquest edifici classes d'ensenyament i pensionat: «para el régimen de clases así como para la admisión de niñas y fijación de mensualidades no dependerán más que de sus superiores gerárquicos, sin que el Ayuntamiento pueda fiscalizar su accion en cuanto a las mismas».

Així mateix s'indica que els contractes són prorrogables de 10 en 10 anys.

En un primer moment arribarien cinc monges.

A la carpeta 350 de l'AHMU, hi trobem l'expedient: «Constitució en aquesta població de la comissió mixta encarregada de col·laborar en la Direcció General d'Ensenyament Primari per a substituir l'ensenyament primari fet actualment a la vila per les Congregacions i Confessions religioses». Aquest expedient es basa en Decret de la *Gaceta* de 8 de juny de 1933 sobretot pel que fa als apartats B i C de l'article 9 del mateix Decret.

En el document 4 de la carpeta 490 es comunica de forma taxativa a les Hermanas

Carmelitas que en data 1 de juliol de 1936 han de desocupar l'hospital, rescindint d'aquesta forma el contracte que tenien amb l'Ajuntament, qüestió que s'encarrega de referir la germana Rafaela Ferré Bové en carta de 2 de juliol de 1936, 10 dies després d'haver rebut l'avís de desocupació, i diu així: «36 anys consagrats a educar la joventut d'Ulldecona i cuidar els seus malalts, sense distinció de classes ni ideologies, semblava que no merexien precisament una expulsió».<sup>27</sup>

### L'ensenyament no reglat a Ulldecona

L'ensenyament-aprenentatge no reglat<sup>28</sup> té una llarga tradició en el procés de formació de la cultura contemporània i Ulldecona no n'és pas una excepció.

Si hem de fer cas a les observacions que ens han fet gent relacionada amb l'ensenyament reglat, no fa pas gaire aquí a Ulldecona, en època franquista, encara es tenia més en consideració la faena feta fora de l'escola (acadèmia de D.Olegario (Acadèmia Balmi) i els repassos de la Sra.) que no pas la que es feia dins.

Les primeres referències d'ensenyament no reglat es donen, i no debades, quan la gent pren consciència que saber llegir i escriure, per tant tenir cultura escrita<sup>29</sup>, és important per desenvolupar-se en el «món modern» que els ha tocat viure, sobretot quan es forma part de les classes socials que ben just tenen les mans i el cap per viure. Per tant, s'ha d'aprendre com siga i on siga. Seran els partits polítics, els sindicats, les societats... de tomban de segle els primers en promouren l'alfabetització i la cultura escrita entre els afiliats i simpatitzants. Recordem que la crisi de final del segle XIX impediria qualsevol intent seriós de reforma de l'ensenyament en l'àmbit de la política estatal.

Així en el cas concret de la Ulldecona d'aleshores, les societats obreres El Barato i la de Peones y Jornaleros; els partits polítics Ateneo Republicano Federal, Centre Català Republicà, Centro Jaimista, Círculo

Josefino, Centro Unión Republicana, Lliga Catalana, Partit Radical Socialista Català i Partit Republicà d'Esquerra; i societats com El Sindicato Agrícola, La Comunidad de Regantes i l'Orfeó<sup>30</sup> presenten, en els seus estatuts i en la memòria de les seues activitats, l'ensenyament i la formació permanent com un dels objectius prioritaris<sup>31</sup>.

Per posar un exemple paradigmàtic hem aconseguit la següent informació de l'Orfeó<sup>32</sup>: «En seis años, de su creación a la actualidad se han celebrado varios concursos literarios y lleva celebradas 35 veladas literarias...46 obras teatrales, 54 conciertos... más las salidas propias de la entidad». I més avall continua amb la faena específica de l'entitat: 187 obres formen part del repertori de la massa coral, 63 específicament de l'orquestra, tot això amanit durant 872 assajos, «4848 horas en...hacer patria. Que hacer patria es emplear el tiempo estudiando y combatiendo la ignorancia, en darle placer al espíritu, en trabajar por la cultura de uno que es defender la cultura de todos». Però el més important per al cas que ens ocupa és quan parla que hi funciona una biblioteca i «una escuela que funciona desde marzo último con 54 alumnos; (otra) de teneduría de libros y contabilidad, con 22, para niños y adultos».

Precisament respecte a aquesta escola, el mestre Moreira, en la memòria anual de l'Orfeó, després de referir-se a l'assistència a les classes i abans d'explicar la quantitat dels treballs exposats<sup>33</sup>, diu: «Notaréis que los meses de más intensa labor decrece algo la asistencia a las clases. Es punto que hace meditar y lamentar la ciega incomprensión de ciertos padres, que por el menguado provecho que una hora de trabajo del hijo le proporciona, dilapida verdadera riqueza, que con la educación su hijo en clase adquiere, y que de no destruirla, a la postre redundaría en mayor provecho del padre». Estem segurs que, atesa la influència del mestre Moreira, aquestes paraules impactaven molt més en els cors i les ments dels nostres avantpassats que no pas tots els esforços dels i les mestres d'aleshores.

D'altra banda els repassos i classes fets per particulars, que apareixen constantment en la història d'Ulldecona, es veuen reflectits en aquella època des del cas dels dos cofiners que en feien a l'estiu per 10 cèntims<sup>34</sup>, fins a tota una institució local que fou el pare Mulet<sup>35</sup>. Sembla que els mestres també feien repassos nocturns per a gent que ja no anava a escola. A més de l'anterior la gent d'Ulldecona té sempre molt viva en la memòria la faena feta pels mestres de música anomenats en apartats anteriors; la feina dels que ensenyaven teatre, cançons...; els discursos polítics abrandats; els ensenyaments religiosos i no religiosos dels capellans locals; les explicacions dels més grans sobre l'experiència que tenien de la vida, de les coses...; la lectura de llibres i diaris per iniciativa personal; en fi un reguitzell d'aspectes molt importants que serien motiu de tota una altra història.

Tot el referit fins ara ens fa pensar que el famós tòpic que tres falduts quan s'ajunten fan un orfeó és només això, un tòpic, però que en tot cas reflecteix una realitat: Ulldecona no va ser, en l'època estudiada, un poble que cuidés especialment l'ensenyament escolar, malgrat que, com hem demostrat, s'hi van esmerçar hores, diners i esforços. Van ser «forces» alienes a les institucions formals (ens referim a l'escola en primer terme, però també a totes aquelles institucions que li havien d'haver donat més suport: Ajuntament, Ensenyament...) les que van forjar, conjuntament amb l'esforç de cadascun dels ulldeconencs i ulldeconenques, la fama que tenim de poble amb tradició cultural.

### **L'escola de final de la Dictadura a la Guerra Civil vista per l'alumnat<sup>36</sup>**

Quan les escoles estaven a l'ajuntament, fins a les darreries dels anys 20, la jornada escolar començava a toc de campana. Anaven amb l'horari solar i si la memòria dels nostres informants no flaqueja solien començar de bon matí, depenia: podien ser les 8 com les 8.30 (les 10 o 10.30 actuals).



Acabaven a les 11 o 11.30, a les 12 es dinava, hi tornaven a les 2 de la tarda i a les 4 o 4.30 a jugar. I tot això escoltant inevitablement el rellotge del campanar que, com moltes altres activitats del nostre poble, també regia l'ensenyament.

De faena, no els en faltava. Al matí feien escriptura manuscrita<sup>37</sup> i lectura, tot en castellà. Els primers cursos treballaven amb llapis i més avant amb palets o *mangos* i la corresponent ploma que sucaven als *palillers*. També solien fer números, geometria, aritmètica...vaja, així que avui dia hem simplificat amb el nom de matemàtiques. A la tarda caligrafia, anàlisi gramatical i lectura, tot en català<sup>38</sup>.

Una de les tasques essencials de l'època eren els dictats, ja que, diuen, l'ortografia era un dels cavalls de batalla.

Normalment els corregia el mestre, però en ocasions anaven acompanyats d'un dibuix. Llavors es corregien entre tots i s'escollia el que més havia agradat (suposem que miraven més el dibuix que no pas les faltes d'ortografia!). Els millors rebien punts<sup>39</sup>. Sembla que molts dictats versaven sobre Història Sagrada i Antic Testament, en especial els del mestre D. Melchor Piñana, amb el consegüent comentari dels alumnes: sempre el mateix!

La religió va ser eliminada de l'horari escolar en temps de la República. Sembla que només en feia el fill del mestre Ferré Ribera, evidentment no com a assignatura sinó com a imposició del pare.

Hi havia una assignatura que només era per a les xiques, les famoses «labors» i encara que anessen a classe amb un mestre,<sup>40</sup> el dia que tocava fer-ne se n'anaven amb una mestra. També es donaven premis als treballs més ben fets i fins i tot es van enviar cortinetes per a una exposició a Tarragona.

D'esbarjo, a les escoles de l'ajuntament no n'hi havia; els nostres informants recorden que la única sortida de classe era quan els posaven en fila per anar al lavabo de la planta baixa.

Les vacances, si es que alguns alumnes no se les havien agafat abans forçats per les faenes agrícoles dels pares, començaven el 16 de juliol i acabaven el 15 de setembre.

A les escoles noves, alguns mestres feien controls setmanals de caire oral, en els quals tots els alumnes es posaven davant del mestre i aquest anava fent preguntes de tot allò que s'havia explicat durant la setmana. Els alumnes estaven ordenats de «més a menys intel·ligents o estudiosos», el mestre feia una pregunta al primer i si aquest no la sabia passava al següent i així successivament. Als alumnes, no els agradava gens que els passessin davant. Aquest canvi al rogle comportava un canvi de lloc a les taules.

Sembla que hi havia uns butlletins mensuals que especificaven els resultats setmanals, però com que valien 15 cèntims no van tenir gaire èxit i van suprimir-se.

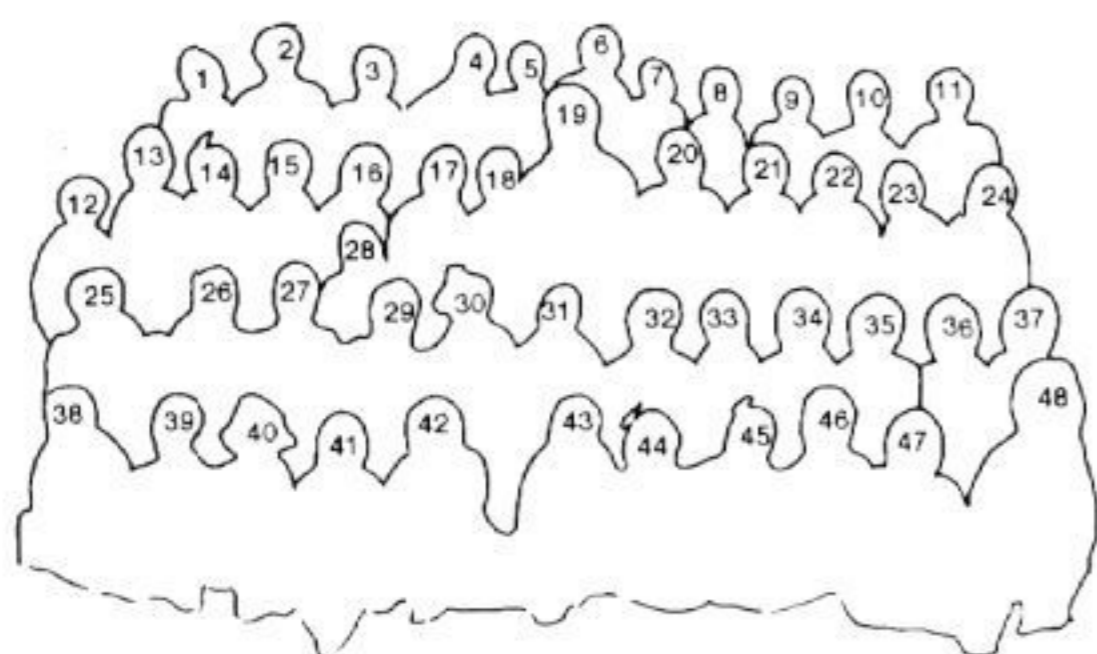
Una cosa que va marcar bastant els nostres informants van ser les redaccions, sobretot les de català perquè sembla que hi havia un concurs de redacció patrocinat per «L'associació protectora de l'ensenyament catalana» de temes relacionats amb la nostra cultura: El compromís de Casp, Jaume I el Conqueridor...i els guanyadors rebien llibres com a premi *Monsenyor Llargandaix*; *Els dotze treballs d'Hèrcules*; *En Narcís*, que era un llibre de narracions, i altres). Més endavant, durant la República i durant la Guerra, també en feren en els actes relacionats amb el primer de maig i recorden temes com: «Treball, paraula màgica» que també solien premiar-se amb llibres (al nostre informant, li'n van donar un titulat *La nit de Sant Joan*).<sup>41</sup>

Recorden que a l'escola es cantava, però no s'ensenyava solfeig, faena reservada als esforços locals per la música (Mn. Pasqual, Mn. Mulet, Vicent Aubà i el Sr. Querol, lo flare, aquests dos darrers sembla que ho farien en acabar la guerra). Durant la Guerra i durant la República sembla que es cantava «La Internacional»; la memòria els ho fa associar amb el vestíbul de les escoles noves i a D. Carlos com a principal instigador.



Classe regentada per D<sup>a</sup> Pepita Climent

Foto cedida per la Secció de fotografia del Centre Excursionista d'Uldecona



1. Maria Subirats Fibla
2. Carme Nolla Ortiz
3. Maria Roca Martí, la Manguita
4. Mercedes Miralles Bel
5. Francisca Miralles Giner
6. Pepeta Roca Masdeu
7. Teresa Raga Grau, la Pebreroja
8. Pietat Ortiz Verdiell
9. Rosita Querol Altabella
10. Esperança Pla Campos
11. Pepeta Arasa Bel, la Garrofineta
12. Francisca Ferré Homs
13. Cinta Reverté Fabra
14. Rosita Zorraquino Prades
15. Pietat Gavaldá Querol
16. Cinta Costes Forcadell
17. Carme Ferré Castell, la Palometa
- 18.
19. D<sup>a</sup> Pepita Climent
20. M<sup>a</sup> Teresa Roig Callarisa, la Serafina
21. Carme Vericat Querol, la Forragaites

22. M<sup>a</sup> Teresa Constantí Pago
23. Concepción García Tallada
24. Carme Lavega Jaqueti
25. Cinta Grau Forner, la Sastiana
26. Maria Giner Martí, la Remixona
27. Teresa Martí Miralles
- 28.
29. Maria Nadal Forcadell, la Rata
30. Pepeta Serrania Raga
31. Conxita Guarch Adell, la Trinitària
32. Ramona Del Campo Queralt
33. Rafela Vidal Segarra
34. Ramona Duatis Torrent
35. Agueda Querol Gras
36. Maria Ferré Viscarro, la Corretgera
37. Lluïsa Fabra Vericat, la Galetana
38. Maria Torrent Lázaro
39. Anita Ferré Vidal
40. Rosita Roca Vidal, la Panolla
41. Magdalena Raga Querol
42. Asunción Constantí Pago
43. Maria Bel Ferré, la Garrofineta
44. Paquita Garrit Vidal
45. Miquela Carapuig Mariné, Cagampastres
46. Maria Carapuig Mariné, Cagampastres
47. Pilar Viscarro Barrera, Comesgrosses
48. Paquita Roca Martí, la Manguita

Els més menuts aprenien les lletres amb un *puntero*, és a dir n'assenyalaven una amb el citat artilugi i preguntaven als menuts quin lletra era. Un cop assimilat això els donaven els primers llibres de lectura. Sembla que a



les monges això ho feia la monja més vella i no permetia que les més menudes passessin davant de les més grans. Quan ja reconeixien les lletres els feien els primers exercicis de preescriptura que ells en deien «palos i ganxos».

El futbol va ser l'esbargiment bàsic dels xics, tot i que els portés algun disgust com quan els entrava la pilota als «jardins de les mestres» o als «hortets dels mestres» que estaven envoltant el pati de les escoles noves. Una de les tantes vegades que això succeí<sup>42</sup>, el mestre Vicente Ferreres es va enfadar, agafà la pilota i la va tancar a la classe. Els xiquets es revoltaren i el mestre sortí de la classe, però amb la pilota punxada. Els alumnes van fer una espècie d'assemblea amb discursos i proclames inclosos i decidiren presentar la protesta davant de la Junta d'Ensenyament Primari Local (cal dir que la pilota l'havien comprada amb els seus estalvis: 10 cts. al començament i 5 cada setmana). Sembla que un dels més vehements era el fill d'un membre d'aquesta Junta. El nostre informant, com a secretari de la Junta d'Alumnes va redactar la protesta sense que el mestre se n'assabentés, van firmar tots i una comissió va portar la queixa a l'alcalde, però en aquestes el mestre se'n va assabentar i els va posar la temor al cos, barrejant la política en l'assumpte. La comissió va anar a la fàbrica de Camps, alcalde en aquells moments, i van retirar l'escrit de protesta.

Tot i que sembla que de política no se n'ensenyava, aquesta traspuava per molts de llocs: el canvi del retrat del rei pel de l'al·legoria de la República,<sup>43</sup> el fet de no ensenyar religió, els alumnes baixaven de les escoles per dos caminals diferents tot imitant les dues bandes musicals que en aquells moments havia al poble...

Les xiques tenien una major diversitat de jocs, o almenys en tenim constància, com ara: «saltar a xolit, la serp, l'espardenyeta, el joc de la viuda...».

La memòria que guarden de les condicions i de les classes que visitaven és

una mica fosca, però recorden que a l'ajuntament la classe 1<sup>a</sup> donava al claustre i era la més ben il·luminada, la 2<sup>a</sup> donava a la plaça de la Bàscula i la 3<sup>a</sup> sembla que estava a l'actual arxiu, antiga biblioteca, això pel que fa a les classes dels xics. Les xiques sembla que entraven per la plaça dels Flares i les seues classes estaven situades darrere de les dels xics, com sempre amb pitjors condicions. Sembla que també n'hi havia una, de les xiques, a la planta baixa. En general no les recorden amb gaire llum (principalment les de la planta baixa) i una mica humides i gelades, sobretot perquè no hi havia mitjans de calefacció. En el millor dels casos tenien una estufa (això seria posteriorment, probablement a les escoles provisionals del passeig) que havien d'alimentar amb la llenya que portaven de casa i, sovint, l'únic que disposaven els més afortunats era un potet amb brases que es duïen de casa.

Les tres classes de xics s'ampliarien amb dues més a les escoles provisionals (regentades pels mestres D. Millán i D. Domingo) que es van fer a l'actual casa Nofre, llavors casa Coscollano, davant de l'estació. També se'n farien tres més per a les xiques. Sembla que aquestes estaven més ben il·luminades i van ser un bon preludi per a les escoles que s'havien d'estrenar l'any 33.

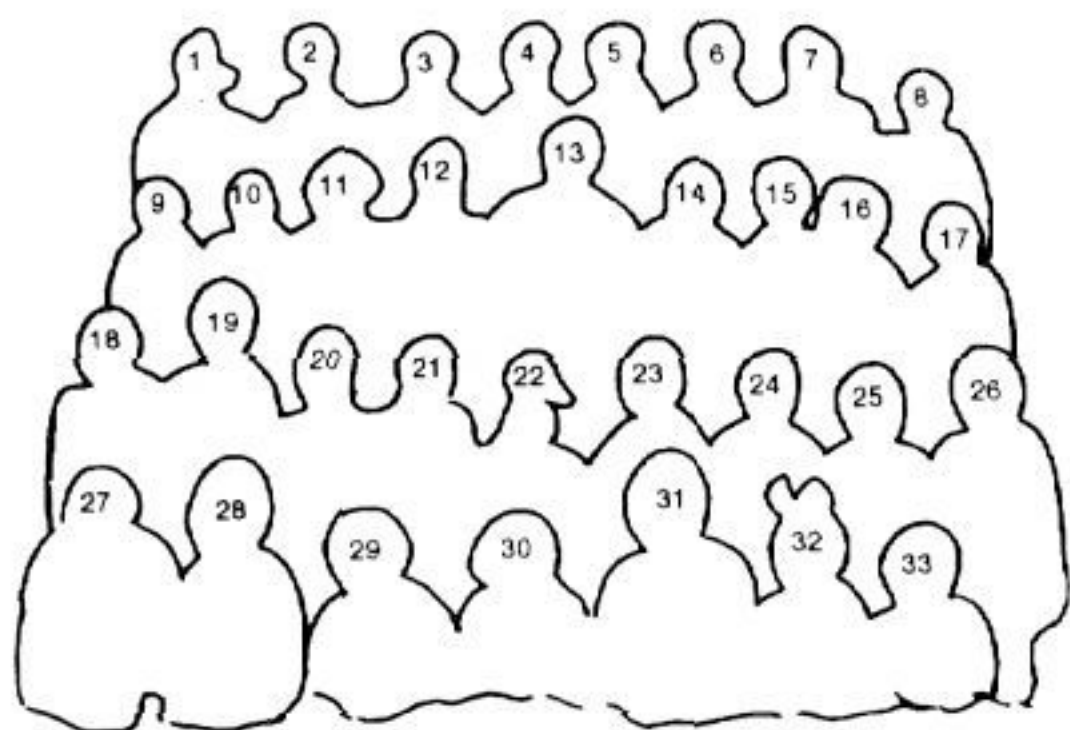
Parlant de mestres direm que en guarden diferent opinió: d'alguns només en recorden el nom, d'altres només anècdotes, però en general podem dir que són més apreciats o almenys més recordats aquells que van omplir els darrers cursos de la vida escolar dels nostres informants.

Tenien a D. Antònia: «aquella que portava trena»; D. Mercedes: «la que portava els grans i mirava com passava el novio pel carrer»; D. Consuelo: «que va arribar de les últimes, a la classe nova...» (es refereixen a les aules que hi havia a casa Nofre).

De les que hi havia a l'ajuntament poc se'n recorden, només que una es deia Ramona Rubio, una altra D. Pepita Climent



Classe regentada per D.ª Ramona Rubio  
Foto cedida per Joaquina Montrós Aguilà



1. Pauleta Barrera Simó
2. Maria Martí Canalda
3. Matilde Poy Adell
4. Maria Bosch Segarra
5. Pilar Nofre Lázaro
- 6.
- 7.
8. Conxa Raga Vidal, tia de Lluc Raga
9. Trinidad Solà Navarro
10. Pietat Obiol Cabanes
11. Dolores Vericat Forcadell, la Filipona
12. Amparo Gonsalvo Domingo
13. D.ª Ramona Rubio
14. Lolita Obiol Trabal
15. Ramona Verdiell Llupià
16. Cinta Torres Vidal, la Torranyes
17. Maria Ferré Vidal, la Gonsala

18. Maria Martí Balagué, la Xaparra
19. Pepeta Poy
20. Isabel Ferré Aguilà
21. Joaquina Montrós Aguilà
- 22.
23. Francisca Canalda Sales, la Saletes
24. Maria Roca Matamoros, la Cataconya
25. Cinta Poy Raga
26. Josepa M.ª Torrent Ortiz
27. Manolita Chillida Gil
28. Josefina Mitjavila Campos
29. Asunción Constantí Pago
- 30.
31. Pietat Bosch Segarra
- 32.
33. Laura Pasalamar Cruañes, Doreta

que era de Cinctorres i D. Maria Teresa Esteller que vivia a l'escola i era germana de Mn. Joaquim, un dels capellans del poble, i era casada amb el menescal, José M. Navarro.

Dolores Marimón «la Purcassot», D. Cinta Cano «D. Denteta», «que no s'hi veia» i preferien D. Isabel Fuentes «interina, jove i de Tortosa que va marxar de seguida»... van ser les primeres mestres que van estrenar les escoles noves. A D. Dolores, també la van



traure a la guerra, de fet les alumnes la volien traure abans perquè deien que no ensenyava. Està clar que la situació, i segurament el sou, no eren els més adequats.

D. Emília sembla que ja ensenyava més, els feia plantejar els problemes, repetia les coses tantes vegades com calia... de fet va ser la última mestra que van tenir. Les alumnes d'aquella època no tenien la sensació d'estar discriminades respecte als xics; en tot cas, diuen, depenia de la mestra.

Dels mestres que estaven a l'ajuntament, al primer que van recordar era a D. Pedro Olmedo que era molt bromista<sup>44</sup>; era aficionat a posar a la classe grans cartells amb allò que explicava (per què diguen que això és una innovació); també escrivien els números al cartipàs i feien la cal·ligrafia amb ploma. Recorden com a la seua classe hi havia un cànter d'obra, a diferència de D. Melchor, més veterà, que en tenia un de zinc, i també tenien cresols per il·luminar-se. D. Pedro era un aficionat a la fotografia i sembla que va fer moltes fotos per aquest poble. Recorden que va acabar sent diputat.

D. Pedro Olmedo, a pesar del seu caràcter jovial, també castigava i parlant d'ell aprofitarem per explicar com eren els càstigs de l'època: concretament ell feia parar la mà i pegava amb un regle (el càstig corporal era habitual, es pegava de diverses formes: amb la mà, amb la corretja, amb el regle... també solien fer posar de genolls i de vegades amb les mans amb creu; i així molts altres sistemes).

D. Melchor era un home molt rígid<sup>45</sup> i seriós; sempre anava vestit de negre<sup>46</sup>; prim i no gaire alt, era molt practicant (recorden que era nebot de Mn. Trinxant). A la seua classe tothom estava assegut en taules bipersonals excepte els de la darrera fila que estaven de cinc en cinc. També recorden que amb ell es va fer una excursió a Peníscola amb el cotxe de Balagué i que en tornar van passar per Alcanar on, en una vaqueria de l'oncle de Mercedes Vinaixa, la Crispina, els van deixar anar una vaqueta i s'ho van passar la mar de bé.

De D. Pedro Bahima recorden poca cosa: que estava amb els grans a la planta baixa de

l'ajuntament i que era un mestre molt apreciat per la gent major. Nosaltres podem afegir que era un orfeonista de cor, que va ser alcalde durant la Dictadura de Primo i que va potenciar la creació de les escoles noves i la institució del Foment de la Junta Local de Menors.

Substituint D. Pedro Bahima va venir un mestre que els alumnes anomenaren el «mestre roig», perquè tenia el cabell pèl-roig.

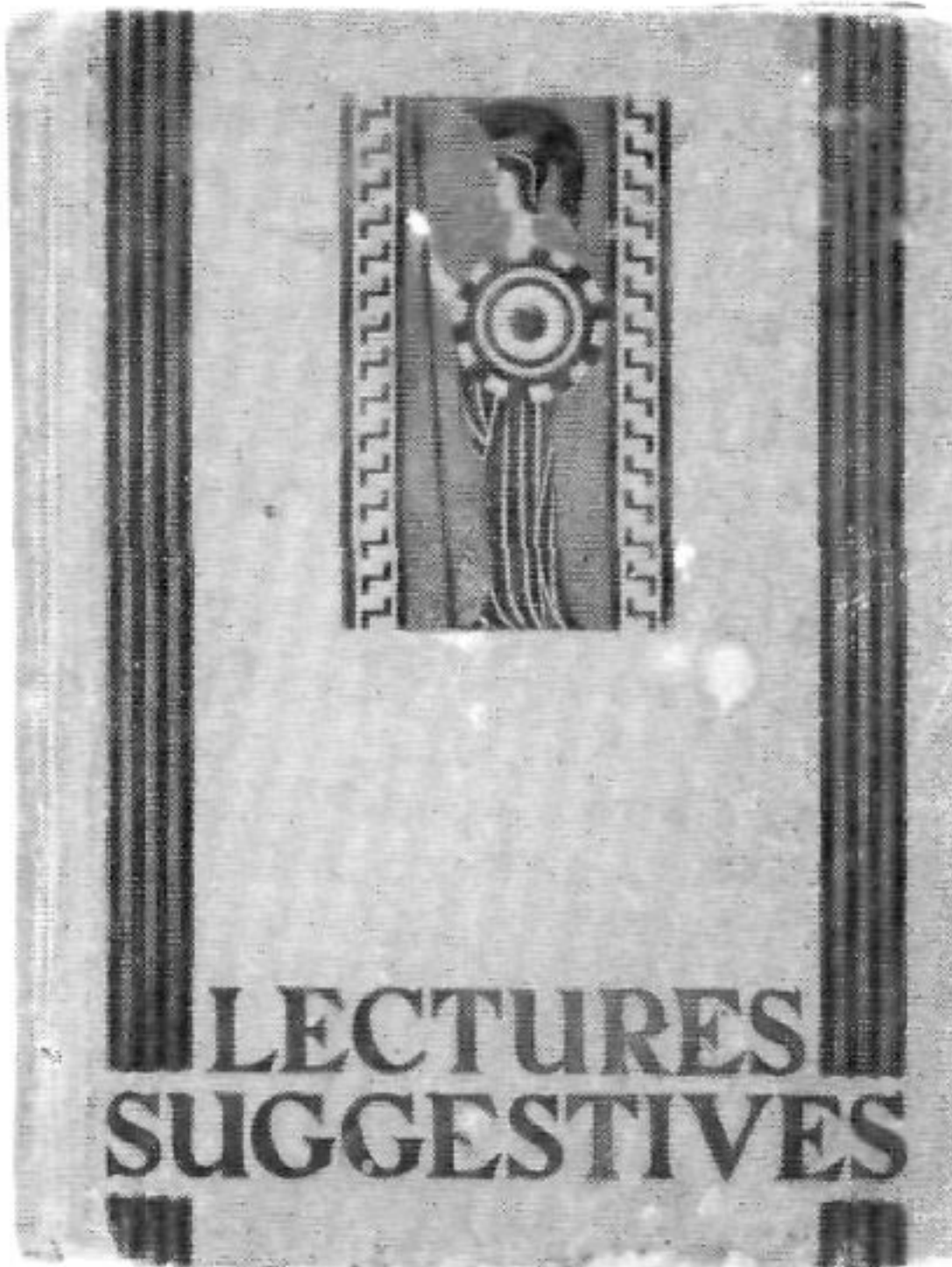
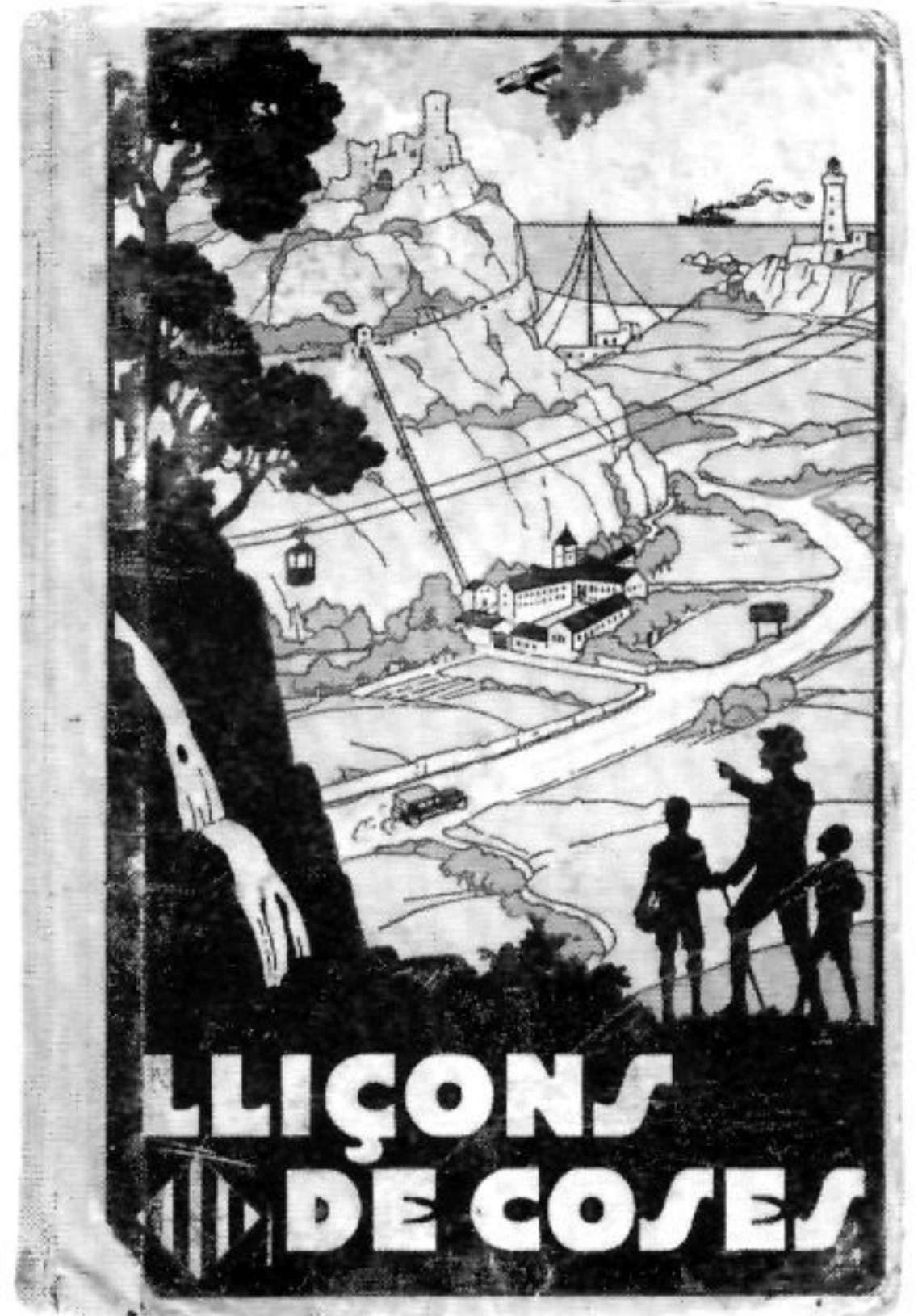
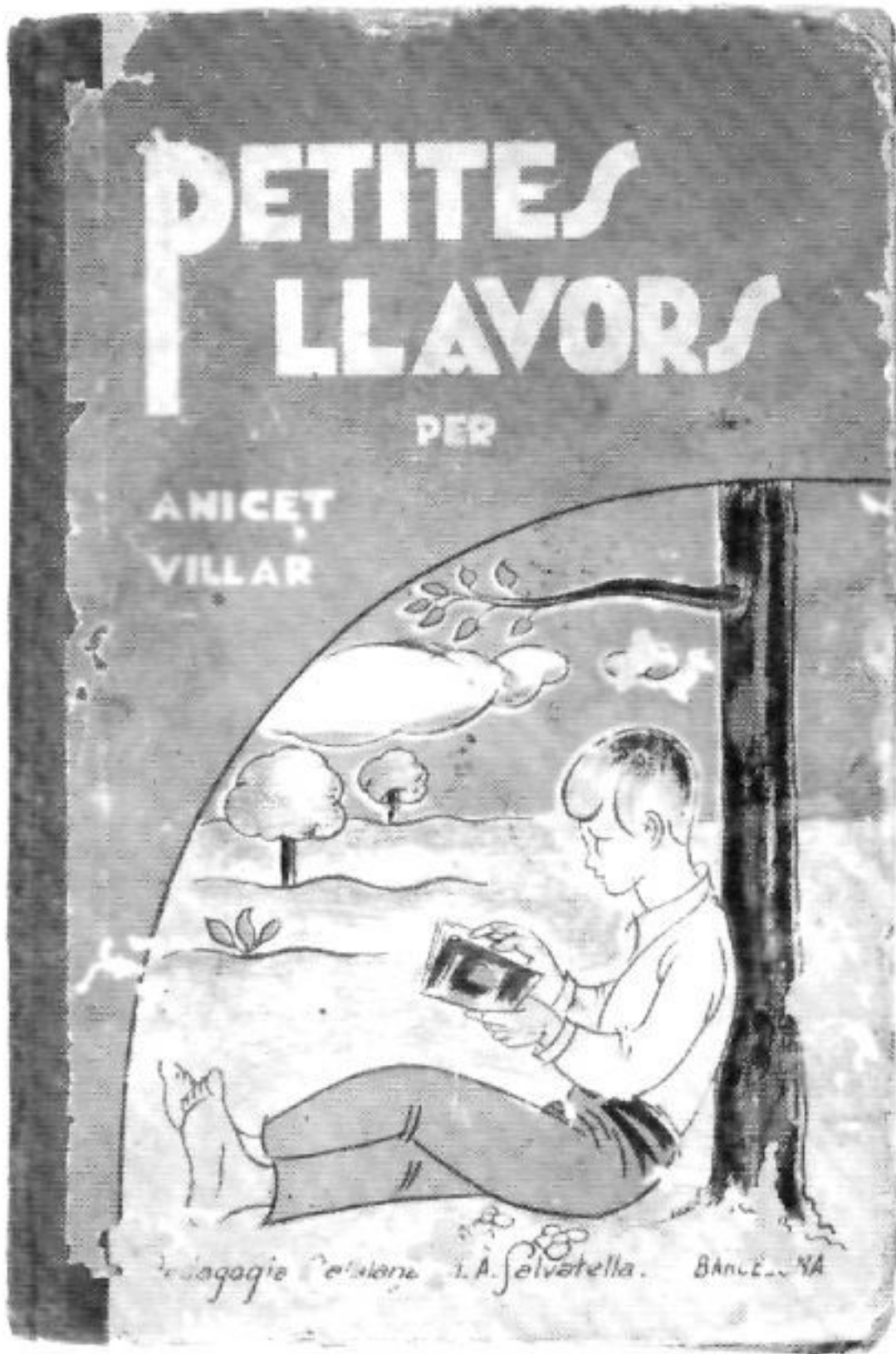
D'ell es recorda l'anècdota més política feta davant dels alumnes: apedregar el retrat del rei durant una excursió feta després d'implantar-se la República<sup>47</sup>. De fet va estar poc temps.

D. Joaquim Ferré, mestre vidu amb tres fills i una minyona que també tenia un fill que com els del mestre compartia l'escola amb la quitxalla local, sembla que va fer classe per primera vegada a l'aula on actualment es cobren les contribucions. Va venir del Pont d'Armentera i es tornà a casar aquí al poble amb una senyora de la Sénia. Encara recorden com portava la llibreta d'un alumne seu, de quan va estar a Mallorca, que sembla que era un superdotat i que utilitzava d'exemple totes les classes on anava. Ferré feia fer un diari de classe, que començava amb una nota d'allò més important del que havia succeït el dia anterior.

Alguns i algunes mestres queden enfosquits en la memòria, com D<sup>a</sup>. Carme que era núvia del mestre Ferreres, a qui una bomba li destrossà la casa, o Plàcido Simón, mestre de Godall, que va estar poc temps i després va morir en la guerra.

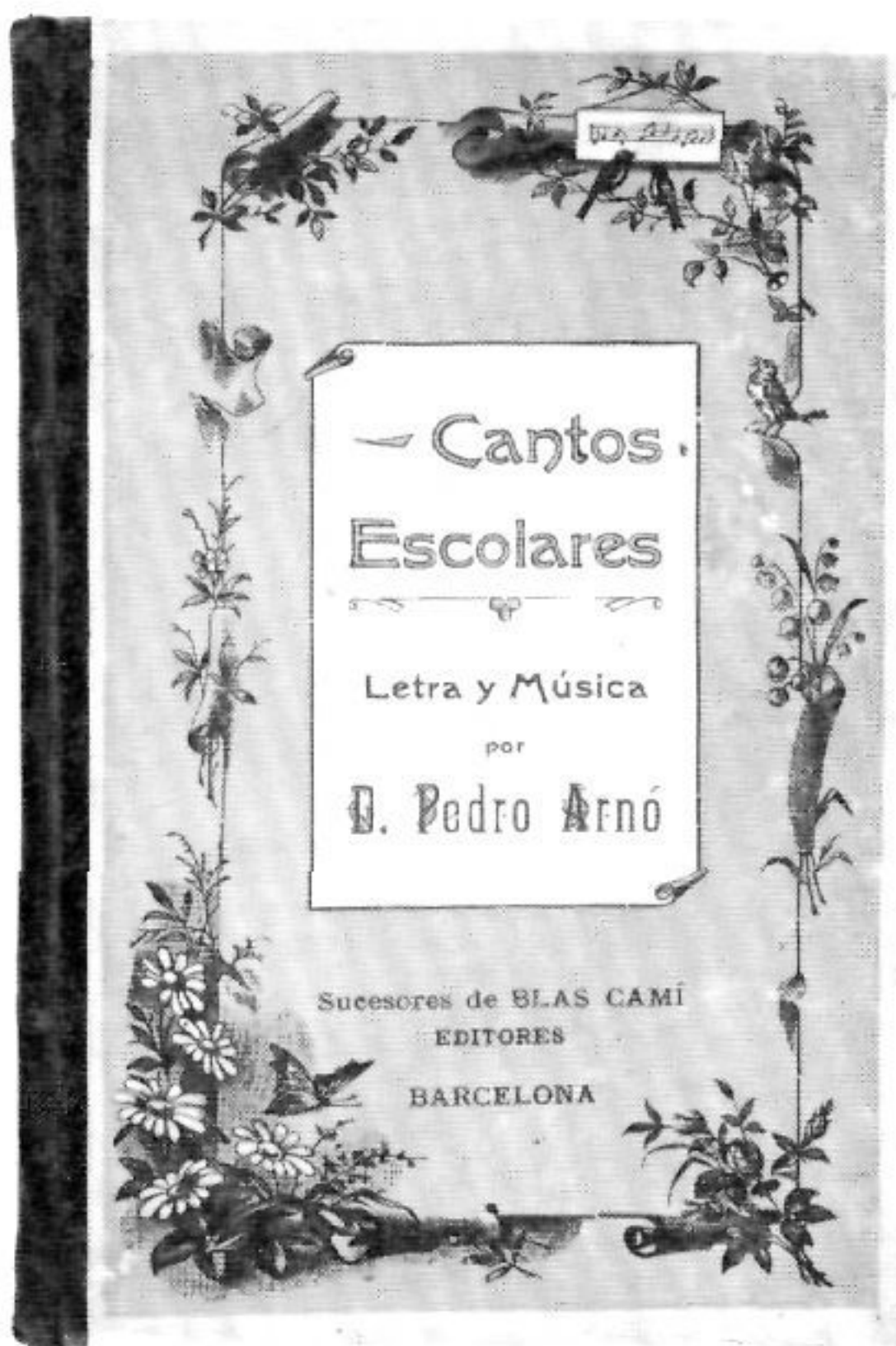
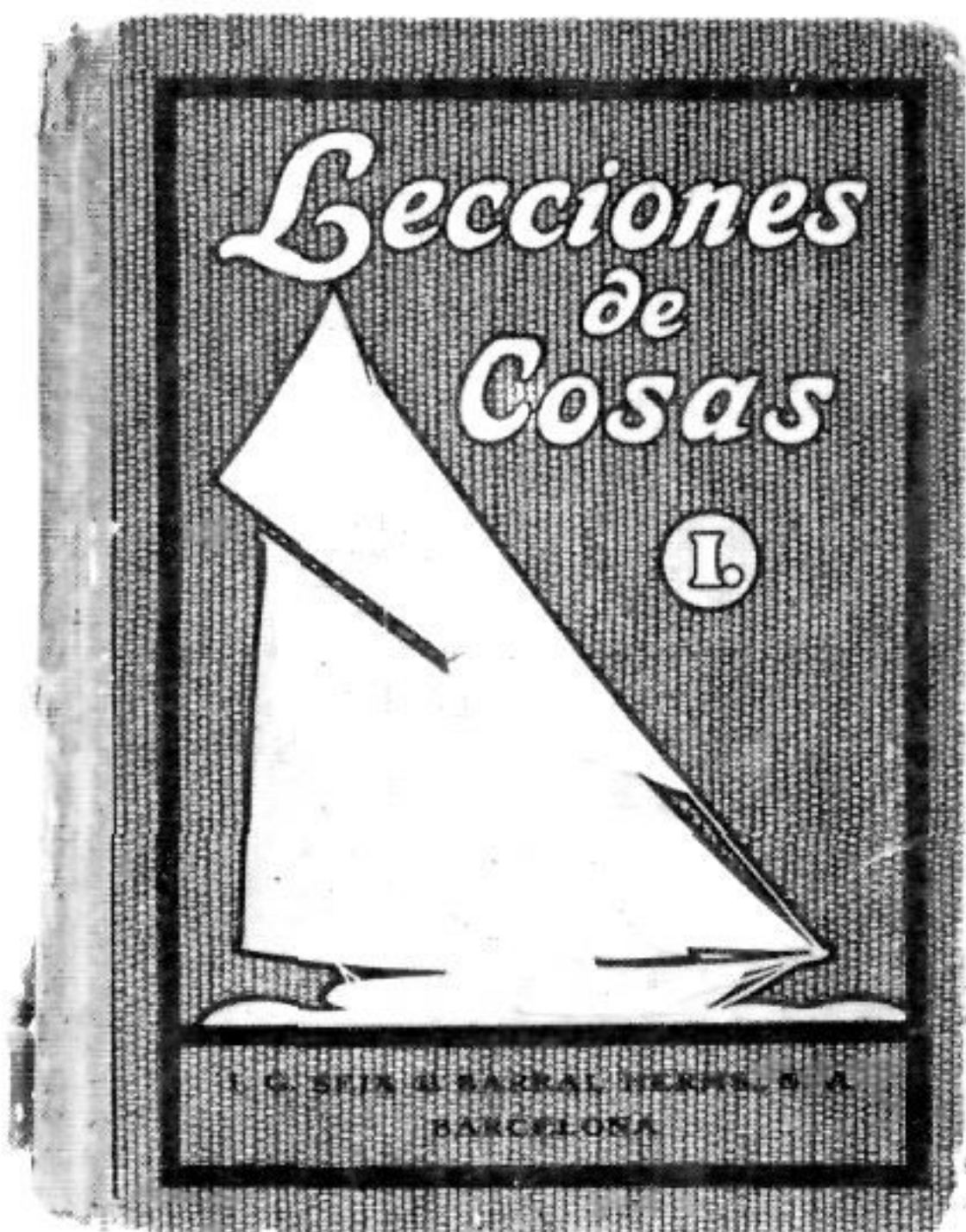
Pel que fa a l'ensenyament privat, concretament el que es feia a les germanes carmelites, hem recollit poca informació, però prou interessant, d'allò que s'hi feia durant la Dictadura de Primo de Rivera. Sembla que a pàrvuls ensenyava la germana Josefina<sup>48</sup> i la nostra informant recorda primer de tot que les volia molt, com si fossen filles. Les primeres lletres, els les ensenyava amb un gran cartell que tenia un retrat de l'autor a la punta i quan no en sabien una, amb el *puntero* els assenyalava el retrat i els deia: «recorda que





El català arriba a les escoles









### El roble y el junco

Cansado un junco de la mofa que de su debilidad hacia un roble, se propuso demostrarle que era más fuerte que él.  
Llamó al viento y le dijo que soplara con fuerza. Al momento se desencadenó un terrible huracán.  
A cada ráfaga de aire, el junco se doblaba, pero no se rompía. El roble, por el contrario, estremecía sus raíces al bambolearse.  
Tan pronto como una vez el viento, que arrancó al roble de cuajo.  
El junco había demostrado lo que se propuso.



### Carbones

¿Junco no has visto el carbón muchas veces?  
El carbón es una sustancia negra, muy negra, que al quemarse produce calor.  
Hay carbón vegetal, mineral y animal. El carbón vegetal se hace en el campo, quemando con poco aire la leña de los árboles.  
El carbón mineral se extrae de minas muy profundas.  
Entre los carbonos minerales, formados debajo de la tierra de los árboles que se enterraron hace muchísimos años, están la hulla, que se emplea para calentar el agua de las calderas de las máquinas de vapor, y el grafito, usado en la fabricación de lápices.  
El carbón animal se hace quemando huesos. Esta clase de carbón se emplea para purificar el azúcar.

Libres clàssics de principi de segle utilitzats durant la dictadura

este és ton pare». També recorda que les alumnes grans els ensenyaven a llegir quan la germana Josefa no podia, perquè tenia moltes criatures que atendre. Quan ja sabien perfectament el cartell, els donaven un llibre, el «Catón», i amb ell acabaven de perfeccionar la lectura. Explica, també, que a la classe de pàrvuls tenien una pissarra amb fil d'aram, que anaven de punta a punta, i boles de colors i que amb elles van aprendre els colors. També recorda que van aprendre els números cantant. Així mateix la germana Josefa tenia una espècie de castanyetes amb les quals els ensenyava ritmes i cançons, mentre les tenia a totes assegudes en una escalinata.

Finalment recorda com a la mateixa classe de pàrvuls els van ensenyar punt de ganxo i que ella es va fer un «refajo».

Més tard passaven a les classes de les grans, on a la 1<sup>a</sup> secció estava la germana Rosa, a la 2<sup>a</sup> la germana Ramona i a la 3<sup>a</sup> la «Madre». Allí recorda com els van ensenyar

geometria, urbanitat, doctrina cristiana, aritmètica, física, fisiologia, història sagrada, geografia, gramàtica i història d'Espanya. Concretament d'aquesta darrera explica que una de les preguntes que més li agradava era la de «Wifredo el Velloso, conde de Catalunya», que encara recita actualment. Recorda també com tenien un armari amb mesures i sobretot que li agradaven els teatres i les funcions que hi feien. Finalment ens diu que al mes de maig recitaven, individualment, versos a la Mare de Déu.

Altres informants desconeixen el que passava a l'escola de les monges, només una recorda haver-hi anat de menudeta, en temps de la República, però se'n va voler sortir de seguida perquè no s'hi trobava a gust. Ella recorda com els donaven aigua amb un potet per a totes i així no li agradava gens, sobretot perquè n'hi havia algunes (ella diu que de les cases riques) que bevien al cànter. A més, la monja que els ensenyava les lletres, germana Rosa, no li feia cas quan



aixecava la mà per contestar, perquè deia que era massa menuda.

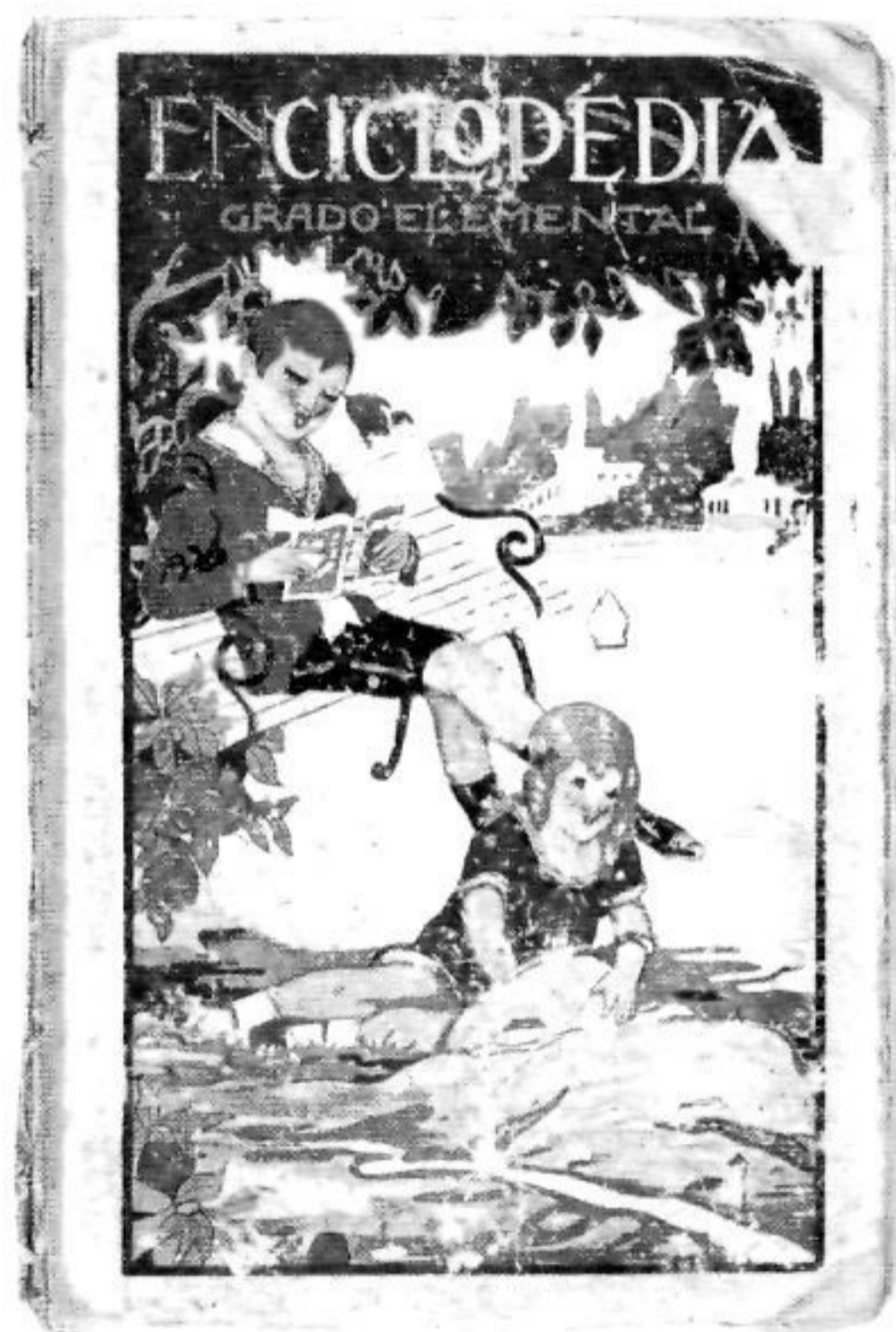
Com ja hem dit, els mestres i les mestres, no ensenyaven política i els nostres informants no recorden que fossen molt significants en aquest aspecte. Només recorden petits detalls que els podien identificar amb una ideologia o altra: recordem el cas del «mestre roig», a D. Carme, a D. Melchor que anava molt a missa i a més llegia el diari *El debat*, D. Carlos que va ensenyar la Internacional... També recorden que va haver al poble mestres desterrats, com D. Amparo i la seua germana que, després de la guerra, estaven a la fonda d'Alberto i preparaven per al Batxillerat.

Durant la guerra, recorden com alguns dels nostres informants feien classes (ensenyaven la taula de multiplicar...) als refugiats de Madrid, que sovint eren més grans que ells. Els ompli d'orgull pensar que tenien més nivell que els de Madrid.

També parlen de la importància de les coses que aprenien fora de l'escola, per exemple: el teatre, l'orfeó, la música...<sup>49</sup> i algú recorda amb molt d'afecte les tardes passades a la biblioteca regida per la senyoreta Balanyà, núvia de l'alcalde Ruíz i que arribaria a ser directora provincial de bibliotecàries, encara que reconeixen que eren els mestres els que els aconsellaven a anar a aquests llocs.

Apart d'aquests llocs d'aprenentatge no reglat, ens han parlat que es feien repassos, però que no els solien fer els mestres, com el cas dels dos cofiners que en feien als estius a 10 cèntims. Recorden que un dels primers mestres a fer-ne va ser D. Joaquim Ferré, que en feia a les onze, en acabar les classes, als alumnes amb més poder adquisitiu: «Si no anàvem a l'escola normal, com havíem de fer repàs», diuen, però també recorden que molts d'ells anirien a les classes de repàs nocturn un cop van sortir d'escola.

Un altre aspecte important que recorden són els llibres que utilitzaven. Començaven amb les «cartilles» que estaven numerades i els servien per aprendre a llegir i escriure. Les dues primeres es deien *El arco iris de la lectura*<sup>50</sup> i la tercera *La Infància*. Després



Les primeres enciclopèdies, tot un compendi del que calia saber





— 66 —

Los procesos, para lectura de manuscrito.

Aquella tarda, al entrar en la escuela enseñé el proceso al maestro y este, apenas le hojé el libro además de hacerle preguntas, pero se arrepintió de ello, se encerró bajo sobre cerrado y se le devolvió a la señora acompañada de una carta que puse dentro y tomé mis medidas para que en lo sucesivo no leyera más los dichos procesos alguno sin que precediera su lectura.

— 67 —

Estos inconvenientes van desapareciendo con la publicación de colecciones autógrafas destinadas a ejercitarse los niños en la lectura de manuscritos, todos como la que en el título de Mosaico literario epistolar y variado, algunos e insertados otros autógrafos de los hombres más notables de España, han dado lugar y reimpreso repetidas veces los editores barceloneses que han de publicar el presente libro.

Antonio de Frueba

Grafos i El Mosaico, llibres de lectura que anomenaven endiablada per la dificultat que presentaven algunes de les seues pàgines (Llibres cedits per l'escola Municipal i per Mercedes Vinaixa)



tenien un llibre de lectura amb lletra manuscrita (la famosa endiablada) de José Francés de l'editorial Grafos<sup>51</sup>. Un altre de descripció de viatges per Europa de l'editorial Dalmau (que també era l'editorial de les cartilles) i que precisament es deia *Europa*. En català també tenien llibres de lectura, el *Prosa i Vers*, el llibre moralista en deien ells<sup>52</sup>, i també un llibre que contenia una descripció geogràfica i històrica de Catalunya, *La terra catalana*. Després vindran les famoses Enciclopèdies que n'hi haurà de tres nivells. Altres llibres solts són els diccionaris, *Terra i Ànima*, *Lliçons de coses*, *Les petites llavors...*

En general, els nostres informants no estan decebuts del pas per l'escola encara que sovint es lamenten que no hi van anar tot el que hagueren volgut (i recorden com alguns encara hi anaren molt menys, perquè només tenien la força suficient per ajudar a casa ja se'ls emportaven). Consideren que tenien pocs mitjans, que les condicions d'habitabilitat de les aules eren escasses, que els mestres i les mestres feien el que podien pel que els pagaven (sobretot les dones, sovint discriminades) però que tot això ho suplien amb la il·lusió que hi posaven, il·lusió que no descobreixen en els escolars actuals.

## NOTES:

1. La realització d'aquest treball no hauria estat possible sense l'ajut d'una colla de "xiquets" de la tercera edat, amb una memòria envejable: Jesús Minguet, Càndida Itarte, Josep M<sup>a</sup> Pasalamar, Pietat Pasalamar, Joan Itarte, Mercedes Vinaixa, Lluís Masip i tants d'altres que han col·laborat o bé aportant material o bé identificant els companys que apareixen a les fotos. Finalment aquest treball tampoc no seria el que és sense l'esforç de Conxita Mollà Alcaraz que s'ha patejat tot el poble, lupa a mà, preguntant noms i esbrinant algun record.

2. Des d'ara AHMU.

3. Vegeu taula núm. 1.

4. En aquesta relació es constata l'assistència d'alguns dels alumnes, no de tots, a les

escoles núm. 1, núm. 2, núm. 3. És per això que no ho reflectim en dades.

5. "Lista relación de los niños y niñas de este término municipal que no consta asistan a las escuelas públicas".

6. Apareixen 43 morts entre 1912 i 1914, 54 entre 1915 i 1917 i 5 el 1918.

7. Veure Ruy-Fernández, J.: *Notas estadísticas de la villa de Ulldecona*. Imp. de José Pijoan, Tarragona, 1919, Pàg. 6.

8. Òrgan de control, vigilància i gestió, compost per l'alcalde-president, un regidor, el rector i tres pares de família -posteriorment s'hi afegiria la presència docent.

9. Vegeu Joan Novell Urtx (Revista cultural de l'Urgell) núm. 1 Tota la informació sobre la administració educativa fins a la República l'hem extret del mateix autor i de la mateixa revista pel que fa als nombres 1, 2 i 4.

9 bis. FERRÉ, A.: *Historia de Ulldecona y su entorno geográfico*. Ed. Ajuntament d'Ulldecona, Ulldecona, 1983. Pàgs. 258-262.

10. GRAU, J.J. i SORRIBES, J.: *El Montsià. Estructura dinàmica socio-econòmica*. Caixa d'estalvis de Catalunya, Barcelona, 1982.

11. De fet es venien fent instàncies demanant escoles des de 1915. Vegeu carpeta 351 de l'AHMU.

12. Vegeu *Notas estadísticas e históricas de la vila de Ulldecona, con un abreviado general de la Historia de Cataluña*, Imp. de José Pijoan, Tarragona, 1919. Cal tenir en compte que Ruy-Fernández era el típic historiador passavolant que anava de poble en poble, oferint els seus serveis per tal d'escriure la història local i fer-ne una descripció del moment, cobrant per la feina feta i com a "bon pintor de la cort" procurava exaltar-ne virtuts i amagar-ne els defectes.

13. En la línia del que dèiem a la nota

anterior, és molt probable que aquestes xifres estiguen unflades o que pertanyen, en el millor dels casos, al moment de l'any amb màxima matrícula.

14. Vegeu plànols carpeta 352 de l'AHMU. tota la resta de documentació que fa referència a aquest projecte es troba a la dita carpeta.

15. Vegeu doc. 2, carpeta 351 de l'AHMU.

16. Decret del ple municipal del 26 de febrer de 1927.

17. De Manuel Canalda Sales 82A. i 90 Ca per valor de 3.500 ptes.

18. De la qual en formaven parts els mestres Melchor Piñana, Pedro Olmedo i M. Teresa Esteller.

19. La informació general d'aquest apartat l'hem extreta de Cortada, E.: *Escuela mixta y coeducación en Catalunya durante la República*, Ed. Instituto de la Mujer, Madrid, 1988.

20. "Material Escolar y Científico, S.A." de Barna on es comprarien també mapes, guixos, esferes...

21. En resaltem una carta personal en data 17 de setembre de 1931 dirigida al Consistori Municipal, concretament al secretari Pascual Ruiz, demanant que tracten bé el Sr. Grau en la seua visita d'inspecció a les escoles, tot preguntant per la Sra. de Nofre, bibliotecària municipal, i donant records a l'alcalde i altres amics.

22. Aquesta comissió, que era una part del Consell Local d'Ensenyament Primari que havia substituït l'antiga institució de Junta Local, estava formada per l'alcalde Vicente Querol, el metge Antonio Alomar, el secretari Pascual Ruiz, el paleta Bautista Prades i Justo Ferré.

23. Això ens ho digué poc abans de traspasar i quan la seua memòria flaquejava.

24. Per exemple els senyors Ollé i Ferré, regidors, encara no havien decidit portar flexos damunt la taula dels mestres, ni canviar llums de 25 a 60 vats.

25. Concretament Baltasar Barrera posarà els 8 llums de l'edifici que costaran al Consistori 148 ptes.

26. Vegeu carpeta 351 de l'AHMU.

27. En català l'original.

28. Aquí ens referirem essencialment a aquell tipus d'ensenyament que avui dia s'imparteix a les nostres aules, però som conscients que aquest terme és molt ampli.

29. Els que subscriuim aquest article recordem l'anècdota referida per un dels nostres informants orals, el Sr. Jesús Minguet, quan ens explica que de menuts s'asseien al rogle d'un factòtum dels contes orals. Aquest pou de sabiduria oral deixava que fossen els xiquets els que expliquessen els contes, fent de simple supervisor. El cert i segur és que un dia el nostre informant va explicar un conte que havia llegit en un llibre de contes i el nostre personatge se'l va quedar mirant i li pregunta d'on havia tret aquell conte. El nostre informant li ho explica i ell contesta: "Fill meu, si ho has tret d'un llibre és veritat". Per aquell bon home allò no era un conte, era veritat. El que acabem de referir pot ser un bon indicador de la importància que s'ha donat sempre a la cultura escrita, fins i tot, o potser més, des dels sectors que no la coneixien, com és el cas d'aquest senyor que no sabia ni llegir ni escriure.

30. Vegeu Fernández, Ruy: *Notas estadísticas e históricas de la villa de Ulldecona*, imp. José Pijoan, Tarragona, 1919, pàg. 11 i els estatuts de les societats resenyades que hem obtingut a l'Arxiu Histò-



ric Provincial de Tarragona (vegeu l'article: Les associacions del Montsià, de J. Piqué, en aquesta mateixa publicació).

31. És molt probable que altres societats i mútues com la de Sta. Llúcia, la Protectora... també ho fessen, però no ho hem comprovat.

32. Vegeu "El Orfeó Montsià. Maravilla del Arte", pàg. 16. Es tracta d'un opuscle firmat per Tipities, un articulista de *El Heraldo de Tortosa*, que el 1928 va rejuntar a partir d'una sèrie d'articles que havia escrit en el dit diari i que es troba a la Biblioteca Nacional de Catalunya. Aquesta informació ve refrenada per la que ens dóna l'opuscle de Turismo Ibérico, Ulldecona, 1928, pàg. 18.

33. Fa una descripció molt interessant de la quantitat i qualitat d'aquests treballs i una defensa aferrissada i vehement de la importància de l'escola.

34. Aquesta informació ens arriba molt difosa.

35. Vegeu MILLÁN, LL.: "L'alumne Miquel Querol Gavaldà", *Revista Ulldecona*, març-abril, 1987, pàg. 30-31. Millán ens explica la manera de treballar i el local on feien classes els alumnes de Mn. Pepe, que era la manera com el cridaven.

36. Aquest apartat s'ha de llegir amb els ulls benevolents i comprensius que es mereixen unes memòries carregades de subjectivisme infantil, i per tant indolent i sense malícia, i a les quals la distància en el temps ha pogut jugar una mala passada.

Els autors agraiem tota la informació complementària que ens feu arribar sobre vivències escolars, noms dels i les que surten retratats a les fotografies i tot tipus de material (gràfic, escrit...) que no apareguen aquí.

37. N'hi deien «escritura endiablada» pel difícil que era. Els nostres informants ens expliquen que havia trossos que pareixien fets amb lletra de metge i efectivament així ho hem comprovat.

38. L'ensenyament bilingüe no va començar, de fet, fins a la República, l'any 32.

39. Els punts sembla que era la forma més habitual de reforçar la faena ben feta. Un aficionat a donar punts era el mestre Ferré que els intercanviava per una entrada al cine que ell mateix feia en cap de setmana. La màquina Patebaby passava pel·lícules en blanc i negre d'uns deu minuts de duració.

40. De fet, les classes mixtes van començar a la Guerra Civil i, si no ho recorden malament els nostres informants, amb D.Carlos i D. Vicente Ferreres.

41. Sembla que en temps de la República es va potenciar molt la nostra llengua i la nostra cultura, i quina millor manera d'estimular-los que amb regals.

42. Durant el curs 34-35.

43. Els informants encara recorden com un alumne al qual no li agradava gens llegir, escriure, ni fer números, en va pintar una que va quedar preciosa... era Narcís Galià.

44. Recorden que algun dissabte resant el rosari, sobretot els dies de calor, algun xiquet s'adormia i D. Pedro amb un «puntero» sucava el tinter i dibuixava un bigoti a l'alumne cansat i avorrit. D'altres vegades, els tirava un raig d'aigua.

També quan els premiava els feia broma. Normalment els feia tancar els ulls, obrir la boca i els donava un gínjol, però de vegades aquest era substituït per un tros de guix.

45. Per demostrar-nos el rígid que era D. Melchor, el nostre informant recorda que una vegada, que hagué d'anar a la seua classe perquè D. Olmedo no hi era, es va aixecar per ensenyar-li allò que havia fet i en tornar a asseure's sent un cop de regle a l'esquena. El nostre alumne, molt preocupat, se'l queda mirant esperant una explicació i D. Melchor li va explicar que havia fet una incorrecció molt

grossa entrant al pupitre (dels llargs) d'esquena al mestre. El nostre informant va haver d'estar un any amb aquest mestre i recorda que sempre se'l mirava de cua d'ull i tan prompte com va poder va marxar a la classe d'un altre mestre.

46. Això ho relacionen amb el fet que D. Melchor era de Benicarló i allí, en general, era molta la gent que vestia de negre; els hòmens amb la clàssica brusa negra i les dones amb bata.

47. Algú ens diu que el mestre va acabar plorant ...no està gaire clar!

48. La nostra informant ens recorda orgullosa que la germana Josefina té un carrer obert al poble.

49. Aspecte que tractem a banda.

50. Quan important deguerà ser la lectura en un món on no existien els mitjans audiovisuals actuals.

51. Un dels informants recorda amb satisfacció quan, acabada la guerra, va conèixer l'autor, un senyor molt gran i prestigiós crític d'art que vivia a Madrid, en una casa plena de quadres amuntegats fins i tot pels passadissos.

52. Un informant encara recorda algun dels poemes que allí apareixien: el cabridet, el petit infant... i ens els va recitar.

## ANNEX NÚM. 1

Llistat de mestres que prengueren possessió a Ulldecona des del 2-9-1896 fins a l'1-9-1927

Nom i cognoms	data possessió	data cessament
Carolina Canas <sup>2</sup> *	2-9-1896	
Julia Prades Segura <sup>3</sup>	27-10-1896	8-7-1898
Dolores Izquierdo Barrachina *	8-7-1898	12-4-1906
Felipe Uriel Remacha *	30-6-1896	26-9-1897 <sup>4</sup>
Ramón Florenza	12-11-1897	
Antonio Corbella Porta	16-11-1897	
Emilio Roig Tolrá	24-4-1899	
Hernan Bierge Barber	1-10-1899	20-12-1899
Juan Giralt Grisè *	20-12-1899	26-7-1912 <sup>5</sup>
Enrique Roca Ribera <sup>6</sup>	26-1-1901	19-11-19
Consuelo Giralt Marqués *	8-5-1906	31-1-1908 <sup>7</sup>
Maria Gelonch Jas *	1-2-1908	31-3-1916 <sup>8</sup>
Joaquin Ribera Viscarro	25-1-1906	4-5-1906
José Pons Rué *	4-5-1906 <sup>9</sup>	
Teresa Ateu Andreu	9-1-1911	30-11-1912
Teresa Ludeña Rivera	9-12-1912	1-9-1913
Petra Doménech Mas *	1-9-1913	
Juan Fusté Farré	6-9-1912	27-4-1915
Joaquín Ferré Ribera	2-7-1914	10-5-1915 <sup>10</sup>
Juan Artola Susio *	1-7-1915	1-9-1917 <sup>11</sup>
José Civit Vallverdú	6-7-1915	
Juan Bta. Sansano Brusca *	9-4-1916	11-3-1920 <sup>12</sup>
M <sup>a</sup> . Teresa Estellé Boix *	1-9-1916	
Carlos Vilar Vidal	1-9-1917	



Juan Mayordomo Martínez *	1-9-1918	30-8-1923
Isabel Azpiroz Miqueo *	1-9-1818	30-8-1923
Francisco Gil Boix *	10-3-1919	10-2-1921 <sup>13</sup>
Florencio Vilalta Boncompte *	1-10-1919 <sup>14</sup>	
Eugenio Sarrablo Agualeles *	10-3-1919	19-9-1920 <sup>15</sup>
Antonio Tomás Santapau	1-1-1919	1-10-1919 <sup>16</sup>
Félix Sarrablo Bagüeste <sup>17</sup>		
Pedro Bahima Puig *	1-9-1921	
Jesús Montañola Español	1-10-1921 <sup>18</sup>	
Antonio Gil Guillén <sup>19</sup>		
Rosa Rico Bella	29-9-1923	10-11-1923
Asunción Torres Arnau	29-9-1923	10-11-1923 <sup>20</sup>
Ramona Rubio Roca *	1-11-1923	
Melchor Piñana Trinchant *	1-11-1923	
Pedro Olmedo Jenollera *	1-11-1923	
Ramón Iglesias Mayoran *	15-12-1924 <sup>21</sup>	
Enrique Millán Gual	7-2-1924 <sup>22</sup>	
Felicísimo Tarragó Clúa	15-6-1926	21-8-1927 <sup>23</sup>
Joaquín Muriach Pérez	1-9-1927	

1. Com podem observar molts d'ells no porten la data de cessament, bé perquè s'ignora bé perquè encara exercien durant la República i/o la Guerra Civil. Els mestres que porten l'arterix són mestres que han vingut nomenats com a definitius. Per regla general romandran més temps al nostre poble que la resta, que són interins.

2. Vegeu annex núm. 3.

3. Cobrava 1.100 ptes. anuals, de les quals s'havien de descomptar el 50% per classes passives.

4. Es traslladat a Brihuega (Guadalajara).

5. Hem trobat molts llibres d'ell i de Consuelo Giralt a la biblioteca de l'escola.

6. Marxa com a propietari a Tobes i Rahedo (Burgos). Sembla que tornaria a Ulldecona posteriorment (tenim constància que donava classes després de la Guerra).

7. Torna a prendre possessió el 10 d'abril de 1916, cesant l'1 de setembre de 1916. Uns anys després tornarà com a propietària prenent possessió el 10 de setembre de 1917.

8. Serà traslladada a Montblanc.

9. Serà cessat en morir el 13 de juny de 1914.

10. Es nomenat per l'Ajuntament de Barcelona com a agregat a les seues escoles. Tornaria a Ulldeona en temps de la República.

11. Marxa a Martorell.

12. Cessa per jubilació.

13. Era mestre del barri de les Ventalles.

14. Va ser mestre a Sant Joan del Pas.

15. Mestre de Valentins.

16. Va ser també mestre de Sant Joan del Pas, sent substituït per Florencio Vilalta en ser nomenat propietari.

17. Era fill d'Eugenio Sarrablo, director de l'Escola Nacional del 2<sup>n</sup> districte(Lleida), autor d'obres per a xiquets i redactor de periòdics professionals.

18. Fou mestre interí a Sant Joan, fins que el 20 de desembre de 1921 el nomenen propietari de la mateixa escola.

19. Mestre de les Ventalles.

20. Va ser traslladada a Tivenys.

21. Va exercir a Valentins.

22. Mestre de Valentins.

23. Fou mestre a les Ventalles.

## ANNEX NÚM. 2

Relació de mestres d'Ulldecona que apareixen en una llista del curs 1936-37<sup>1</sup>

Nom i cognoms <sup>2</sup>	data possessió	data cessament
Melchor Piñana Trinchant		
Joaquín Ferré Ribera		
Pedro Olmedo Fenollera		
Enrique Roca Ribera		1-11-36
Vicente Ferreres Mateu		
Dolores Marimón Batalla		2- 1- 37
Ma. Cinta Cabo Castelló		
Carmen Querol		
Emilia Gil Albert <sup>3</sup>		
M. Teresa Estellé Boix		
Consuelo Giralt Marqués		
Florencio Vilalta Boncompte <sup>4</sup>		
Joan Gener Boronat		30-1-37 <sup>5</sup>
Joaquín Moliner Moliner <sup>6</sup>		
Francisco Vicente Marsal <sup>7</sup>		
Juan Bta. Valdés Pastor <sup>8</sup>		
Carlos Itarte Fabra		1-11-36
Federico Pasqual Porqueras	20-10	30-11-36 <sup>9</sup>
Juan Serret Soriano	17-11	
Ma. Cinta Roure Agramunt	17-11	
Manuel Serra Mariné	1-12	3-8-37 <sup>10</sup>
Maria Martí Burato		2-1
Plácido Simó Tomás	25-1	27-4-37
Silvestre Escobar Salas	7-2 <sup>11</sup>	
Joaquín Arasa Barberá	17-2	27-6-37
Filomena Gavaldá Adell	7-4 <sup>12</sup>	
Avelina Vizcaíno Jaque	27-4	
Joaquín Rosell Cid		27-4
Caridad Estellé Obiol	11-5 <sup>13</sup>	
Francisco Balagué Solá	11-5 <sup>14</sup>	
Francisco Paredes Vinué	18-7	17-8-37 <sup>15</sup>
Agustín Albiol Sales	23-7	15-9-37
José Ballester Roé	2-10 <sup>16</sup>	

1. En aquest llistat, que en principi sembla tenir una simple funció informativa, apareixen amb una ratlla roja al damunt els següents noms: Roca, Marimón, Gil, Gener, Valdés, Pasqual, Serra, Simó, Arasa, Paredes i Albiol. Observant-ho detalladament vam pensar que aquesta ratlla se'ls deguera posar en el moment que van deixar de cobrar el sou del govern republicà, com efectivament comprovarem en un plec de nòmines que comencen amb data d'abril del 37. Vegeu

nota 2. Les úniques excepcions a la regla són els casos de Fco. Paredes, mestre en pràctiques en aquells moments i Agustín Albiol, auxiliar contra l'analfabetisme.

2. Concretament en una nòmina que apareix datada l'abril del 37, i en la qual apareixen la majoria dels i les mestres que aquí surten juntament amb mestres d'altres pobles del districte 6è, comprovem que els sous dels mestres falduts de l'època oscil·len entre les 180,71 ptes. de Filomena Gavaldà, sou



excepcionalment baix, i les 447,80 de M<sup>a</sup> Teresa Esteller, probablement la mestra amb més antiguitat i amb una posició més alta a l'escalafó del magisteri. La majoria, però, cobrava unes 300 o 300 i escaig de ptes.

3. Juntament amb el mestre Valdés de la Miliana porten una nota explicant que no obriren aquell curs.

4. Mestre a Sant Joan del Pas.

5. Mestre del barri Castell.

6. Mestre de Valentins.

7. Mestre de Ventalles.

8. Mestre de la Miliana.

9. També mestre de la Miliana.

10. Va ser un altre dels mestres de la Miliana. Malgrat que apareix com a data de cessament la del 3 d'agost de 1.937 al costat hi apareix una anotació indicant que el dia següent es torna a incorporar al seu destí.

11. Creiem que va exercir al barri Castell.

12. Mestra de Sant Joan.

13. Mestra a Valentins. Juntament amb Francisco Balagué i Agustín Albiol tenen una anotació al marge que ens explica que són auxiliars contra l'analfabetisme.

14. Mestre del Castell.

15. Mestre-alumne.

16. Mestre de la Miliana.

---

### ANNEX NÚM. 3

Hi podem trobar a la biblioteca d'Ulldecona unes poesies de D. Carolina Canas, mestra de procedència aragonesa, que fou destinada a Ulldecona en l'època en què D. Ramón Adell era alcalde de la vila. No sabem amb certesa quan de temps va estar al nostre poble, però el que sí que sabem és que va ser a final del segle XIX i principi del XX.

El Centre Aragonès de Barcelona, en el butlletí de setembre de 1918, a través de la ploma d'Eusebio Samper hi dedica grans elogis a l'obra de D. Carolina. També Miguel Nieto de Ràdio Barcelona, Alfredo Pallardo de «Las Noticias», entre altres crítics de l'època, ressalten la tendresa, la naturalitat, la bellesa... dels versos d'aquesta gran poetessa.

Reproduïm a continuació uns fragments d'una de les poesies dedicades a Ulldecona:

#### A ULLDECONA

A tí Ulldecona del alma  
que has sido conmigo buena,  
te viviré agradecida  
mientras yo esté en la tierra.

No me diste ni un disgusto,  
ninguno me dió una pena,  
tanto y tanto me obsequiaron

que hasta me daba verguenza,  
¿Qué hice yo para el obsequio?  
Yo no lo sé ¿Tú te acuerdas?.

Yo no quiero saber más  
que te quiero y que quisiera  
que como yo os quiero a todos,  
así me correspondierais.

Yo sólo sabré deciros  
que he servido otras escuelas  
y no ví en aquellas niñas  
vuestra clara inteligencia,  
ni los dichos ni los hechos,  
ni las grandes ocurrencias  
ni las oportunidades  
que aún me animan y me alegran  
de las niñas de Ulldecona.

No os quiteis el lindo traje  
de la tortosina tierra,  
porque el hombre está salado  
y a la mujer hay que verla:  
zapatos de rompe coche,  
vestidos de buenas telas  
con pañuelo de batista  
en la garganta hechicera,  
todo limpio, todo bueno,  
sin una falta siquiera.

*Carolina Canas*

## Memòries d'un aspirant a mestre en temps de la República

Hem escollit les vivències d'un mestre que malgrat no haver nascut a Ulldecona porta l'esperit faldut molt arrelat: D. Lluís Masip. Quantes generacions d'ulldeconencs de la postguerra deuen recordar l'esforç que posava D. Lluís en la seua tasca!

D. Lluís nascut a la Bisbal de Falset, passà la seua infantesa a Falset, on començà a estudiar el batxillerat, que ell anomenà del pla antic, sota la tutela d'un mestre, del capellà del poble i d'un empleat de correus. Succeí que el capellà hagué de marxar i deixà en una situació difícil els seus col·legues: qui donaria llatí?. Els altres dos tutors decidiren plegar i això força el seu pare (D. Lluís era orfe de mare) a enviar-lo als Hermanos de Tarragona. Aquests només feien el batxillerat de ciències<sup>1</sup>, batxillerat que ja funcionava segons el nou pla de Callejo (ministre de la Dictadura).

D. Lluís ens va insistir en la influència que tenia en aquells moments l'ensenyament religiós, però puntualitzà que, malgrat tot, s'havia de fer una revàlida, en acabar el batxillerat, controlada per l'Estat i que ells feren a la Universitat de Barcelona. D'aquesta revàlida recorda que una part era oral, una part escrita i que ja s'examinaven d'un idioma (concretament l'anglès).

El 1929 acabà el batxillerat i tornà al poble on ajudà el seu pare en un petit negoci de comerç d'oli.

Recorda quan, en proclamar-se la República, Marcel·lí Domingo intentà enaltir el magisteri equiparant-lo als títols universitaris i que la primera mesura que va prendre fou la d'augmentar en 1.000 ptes. el sou dels mestres, passant de 3.000 a 4.000 ptes. Mestres, aquests, que formaven part d'un sistema molt elitista, on una gran majoria formaven la base d'una piràmide que cobrava el sou mínim i una minoria, que estava al capdamunt de l'escalafó, podia arribar a cobrar de 2.000 a 3.000 ptes. més que els mestres de base. Ens resalta que aquesta diferència no era per antiguitat al cos.

És en aquesta cojuntura de revitalització

del magisteri quan D. Lluís decideix acollir-se al nou pla professional per als mestres, al qual podien accedir tots els alumnes procedents del batxillerat universitari, que ell havia realitzat, o els mestres que havien aconseguit el títol pel sistema antic<sup>2</sup>.

De fet, aquest era un sistema que corresponia a una concepció planificada de les necessitats educatives. Concretament s'assignaren 27 places per a la 1<sup>a</sup> promoció del pla professional de la Normal de Tarragona i els aspirants havien de fer una espècie d'oposicions per accedir-hi, amb el benentès que en acabar tenien faena assegurada. D. Lluís explica que aquesta convocatòria fou una mica accelerada i no s'arribaren a cobrir les 27 places. De fet, va compartir els estudis amb 6 o 7 companys provinents del batxillerat universitari i 13 o 14 mestres.

Pel que fa a l'organització d'aquest nou pla, D. Lluís ens explica que estava organitzat en tres cursos teòrics més un de pràctic al final, que es feia treballant a les escoles i cobrant.

Els tres primers cursos estaven dedicats a introduir-se en el món teòric de l'ensenyament: aprenien matèries com pedagogia, psicologia, organització escolar, manualitats i les didàctiques de les diverses assignatures. També feien petites pràctiques a les escoles: 10 dies el primer curs, 1 mes al segon i 2 mesos al tercer.

En acabar el tercer curs sortien ordenats per les notes que havien tret i per la nota d'una petita revàlida que feien al final. El quart curs el va fer en una escola de Reus, però no el va fer sol<sup>3</sup> perquè no hi havia places vacants.

D'anècdotes de la Normal ens en va contar moltes. El català no era obligatori<sup>4</sup>, de fet només 2 o 3 professors/es, que eren del Principat<sup>5</sup>, l'utilitzaven oralment a classe. La resta utilitzava el castellà en tots els àmbits.

D. Lluís recorda especialment a Dña. Eloisa Alonso Martínez, «una chulapa», madrilenya de Lavapiés, que presumia d'esquerrana, ja que sempre mentava «mi amigo Llopis»<sup>6</sup>, però que era molt anticatalanista i que no deixava parlar el català prop d'ella<sup>7</sup>.



També recorda d'aquesta mateixa professora un parell d'anècdotes més. La primera que en una excursió al parc Samà<sup>9</sup>, els va voler ridiculitzar amb uns comentaris «desdenyosos» perquè no sortiren a ballar una sardana que els van posar en acabar de menjar, tot dient: «se quejaban de que no les dejaban y ahora resulta que no saben bailar-la». La segona quan en ocasió d'una visita de Pompeu Fabra a la Normal, el va rebre ella mateixa. Resulta que Fabra els havia de fer una conferència i la va fer durant una sessió de classe de D. Eloisa. Aquesta, quan el bidell va venir a anunciar el final de la classe, «Sra. profesora, la hora», no va dir res i tampoc quan ho repetí diverses vegades cada quatre minuts, i tampoc quan al final els amenaçà que si no anaven a la classe de l'altre professor aquell els suspendria. D. Lluís pensa que allò va ser un complot.

Recorda també que havia diferència d'edat entre els alumnes mestres i els alumnes batxillers. Concretament havia dos alumnes, a les quals anomenaven carinyosament «la mama» i «la tieta».

En general guarda molt bon record de la Normal i considera que sortiren en un nivell pedagògic molt alt. Només va trobar a faltar l'ensenyament en català.

El juliol de 1934 s'incorporà al escalafó, ingressant precisament a l'escola on havia fet les pràctiques perquè a D. Gascó, finalment, el van jubilar.

El 1935 el cridaren a files. Durant el 1936, i abans de tornar-lo a cridar definitivament a files, va fer 2 mesos de classe al mateix Reus, concretament a l'escola de la badia, ja que recorda que s'havia suprimit l'ensenyament religiós i amb les col·lectivitzacions tot va passar a l'Estat, amb l'escola nova unificada. De fet, només va ser un interval, perquè malgrat reclamar la inutilitat total per problemes gàstrics, l'enviarien al servei una altra vegada, en serveis de reraguarda.

Precisament durant aquests 2 mesos li va passar una anècdota respecte al poc nivell que tenia de català. Havia posat una mostra a la pissarra on deia «El lleó és una fiera» i en aquesta que entren 2 ex-companys que havien fet la «mili» amb ell a Mallorca i que els havien «reenganxat» al Principat. Un d'ells, precisament d'Alcanar, li va comentar

que s'escrivia «fera» i no «fiera». D. Lluís, una mica avergonyit se'n sortí dient que es podia escriure de les dues maneres.

D. Lluís hagué de passar pel procés de depuració en acabar la guerra, però aixó és una altra història...

1. Això D. Lluís sembla dir-ho amb la recança del gran humanista que als autors ens ha semblat que és.

2. Els estudis de magisteri anteriors a les reformes de Marcel·lí Domingo consistien en 4 cursos de 12 o 13 assignatures de cultura general cadascun. D. Lluís ens comenta que estaven molt mancats d'assignatures específiques com la psicologia, la pedagogia, les didàctiques... S'hi podia accedir amb els estudis mínims de primària i en acabar s'havien de passar unes oposicions per a pertànyer al cos del magisteri.

3. De fet pràcticament sí que el va fer perquè el mestre propietari era un senyor molt gran i li va donar carta blanca, argumentant que ja li havia arribat l'hora de descansar.

4. Segons l'Estatut de Núria.

5. Excepcionalment la Sra. Beltran que era molt catalanista, l'escrivia. De fet estava casada amb un diputat que havia estat professor de la Normal.

6. Es refereix a Rodolf Llopis i Ferrandis, membre del PSOE i diputat a Corts els anys 1931, 33 i 36. Fou Director general d'ensenyament del 31 al 33. Fou, així mateix un dels animadors de la Federació Espanyola de Treballadors de l'Ensenyament, president del govern de la República a l'exili i secretari general del PSOE entre 1950 i el 1974.

7. Precisament aquesta senyora li va puntuar les pràctiques i el volia suspendre per catalanista, adduint que feia tot l'ensenyament en català. D. Lluís, coneixent-la, ja s'havia guardat ben i prou de fer-ho i així ho va fer saber al cap dels inspectors que també el puntuava, tot dient-li que s'havia limitat a seguir l'estil de D. Gascó, el mestre titular. Al final la cosa només va quedar en un ensurt.

8. D'excursions en va fer moltes. Recorda que els agradaven molt i en treien molt de profit.